

SO YUT

AYLIK EDEBİYAT DERGİSİ

SALÂH BİRSEL

OKTAY RIFAT

ILHAN BERK

İSMET ZEKİ EYUBOĞLU

SÜREYYA BERFE

MARİNA TSVETAYEVA

GÜRKAL AYLAN

ALAIN BOMBARD

ALAIN HERVÉ

BERTAN ONARAN

TUNCER UÇAROL

ŞUBAT 1976 / 10 LIRA

88

ŞUBAT 1976 / 10 LIRA

SOYUT

AYLIK EDEBİYAT DERGİSİ

SAYI 88

ŞUBAT 1976

Sahibi ve sorumlu yönetmeni :

Halil İbrahim Bahar

Yönetim yeri :

Ankara hanı 4/44, Ankara caddesi - İstanbul

Havale ve yazışma :

Halil İ. Bahar

Mithatpaşa caddesi 19/3

Beyazıt-İstanbul

Sayısı 10, altı aylığı 50, yıllıkı 100 lira

yabancı ülkelere 180 lira

Dizgi :

Met/Er matbaası, tel: 28 28 90

Baskı :

Ze basımevi

amerikalı tostoy

salâh bîrsel

Latin tarihçilerinden Tacitus kaynatası Konsül Agricola'nın yaşamını anlatırken şöyle der :

— Hafiyeler konuşmak ve duymak hakkını bile bizden aldılar.

Bu, Birinci Yüzyıl olayları karşısında söylenmiş bir sözdür. Özgürlüğün doruğuna varan eski çağlar geride kalmış, «Roma İmparatorluğu en güçlü olanındır.» ilkesi yürürlüğe konmuştur.

Vitellius haberi alır almaz Rhin kıyılarından kalkıp ordusuyla Roma üzerine yürüyecektir. Onu, Suriye'den yola çıkan Vespasien izler. Bu arada Othon, Roma'daki birlikleri ayaklandırıp İmparator Galba'nın defterini dürecektir. Bütün bu insanlar özgür düşünceyi, sanatı yokedip halka köleliğin en aşağı katını sunmak amacını güder. 93 yılında baskı, işkence bütün bütüne artar. Roma İmparatorluğu tahtında artık Domitianus vardır.

Domitianus o yıl, başta Epiktetos olmak üzere bütün filozofları Roma'dan sürmekten çekinmez. Tacitus, bu zorbalık yıllarında insanların iç çekişlerinin bile curnal edildiğini yazacaktır. Doğrusunu ararsanız, curnalcılık halkın nefes alış, nefes verişlerini memleketin yüklerine duyurma sanatıdır. 1904 yılında Abdülhamit'e verilen bir curnalde şunlar yazılıdır :

— Bendeniz Taksim'de kahvede oturuyordum. Şehzade Reşat Efendinin oğulları oradan geçerken yüzbaşı İsmail Efendiye gülerek ilgi gösterdiler. Bendeniz orada bulunan Nadir Efendiye «Bu yüzbaşı, Efen-

dilere baktı güldü, kimdir?» dediğimde «Bu yüzbaşı, Efendilerin akrabasıdır, onun için güldü» dedi. Bilgi için sunarım.

Bir başka curnalci de Saray Muzikası görevlilerinden Zati ve Ali beylerin birkaç arkadaşıyla birlikte Reşat Efendinin dairesi önünde sandalla dolaşırken sandalın devrildiğini, içindekilerin boğulmaktan zor kurtarıldıklarını, oysa «leylen» Reşat Efendinin dairesi önünde böyle balık tutmak bahanesiyle dolaşmanın sakıncalı olacağını haber verir.

Bir curnal de «Saye-i Şahanede kediler kavga ediyor» sözünü yetiştirmek için kaleme alınmıştır. Bir başkası ise, bir küfürçünün fitili aldığı bir anda söylediği zırvayı iletir:

— Vekilleri kesmeli, Hamit'in de başını koparıp onların kıcı üstüne koymalı.

Evkaf-ı Hümayun Nezareti Celilesinde görevli bir hafiye de şunu döktürür:

— Beyazıt dolaylarındaki bir vakif arsasına el atan Deniz Kazancı yüzbaşılardan Aptullah Ağaya adı geçen yeri boşlaması için Vakıf görevlileri İrade-i Seniye'yi ilettiklerinde Aptullah Ağa: «Ben böyle İrade-i Seniye tanımam.» diye Padişahımıza dil uzatmıştır.

Bir başka curnalde de şunları okuruz:

— Artin Paşanın oğlunun Padişahça Avrupa'ya gönderilmesindeki dokuncayı bendenize ferman buyurun da açıklayayım. Çünkü Avrupa basınına yine bir sermaye çıkacaktır.

Buna benzer bir curnal de Padişahın aptümemlüklerinden Ahmet Şevket'in elinden çıkmıştır:

— Reşat Efendiye olan yakınlığını daha önce ayak toprağımıza sunmuş olduğum, Padişah yaverlerinden teğmen Tevfik Bey kullarının bugünlerde üçüncü kilerci kullarının kızıyla evlenmesi kesinleştiğinden, izin almak üzere durumun iki kez Efendimize sunulduğunu haber almış bulunduğumdan, durumu yeniden ayrıntılarıyla bildirmek zorunda kaldım. Tevfik Beyin bütün ailesi Reşat Efendinin ekmeği ve nimeti ile büyütülmüştür. Haydarpaşa'da Efendinin bir kulübesinde oturmaktadırlar. Reşat Efendiye olan yakınlığını bilmeyecek Sarayda önemli görevlerde bulunan bir bendeganla hısımlık kurması hiç bir biçimde doğru olmayacağından Efendimize bağlılığım dolayısıyla işi aydınlatmayı göze aldım. Ferman.

Ama bu curnalcilerin içinde Metebi Tıbbiye-i Şahanenin eczacıbaşı Mirliva kulu Refik Beyin curnali başı çeker. Çünkü Refik Bey Sivas hapis damında yatan ve Abdülhamit'e kötülükler yapmasına olanak kalmamış bulunan birini curnal etmiştir.

lambo

•

oktay rıfat

Lambo kendini neden astı?
Belki açtı açıktı,
Düpedüz yokluk yoksulluk.
Kimbilir belki korku,
Belki usanç!
Bir gerçek var sudan ucuz:
Kimimiz yaşama tok,
Kimimiz ölüme aç.

Ne diyorum, Tarsusizade Akif 20 Temmuz 1892 günü — Faiz Demiroğlu'nun *Abdülhamit'e Verilen Curnaller* adlı kitabına bakın — verdiği bir curnalle Mirliya kulunu da yaya bırakmıştır. Usunuz almayacak ama söyleyeyim, o dirileri değil ölüleri curnal etmiştir.

Bir memlekette zorba yönetimi tezgâhlanmışsa işte böyle vızvız türünden işler suç sayılmaya başlar. Eeeh, birtakım kimselerin bu iş-

lerden karınlarını doyurmaları gerekmektedir. Curnalcilik bir meslek halini aldığı vakit de bütün kokorozlar, kepekuyruklar, varyemezler, gözükayanlar, fırıldakçılar, üçkâğıtçılar, tanrıtanımazlar, maçbeyleri ve bastıbacaklar ona doğru koşar.

Denilebilir ki hafiyelik II. Abdülhamit'le kum ve yel gibi ansızdan çuhlamaya başlamıştır. Kızıl Sultan daha şehzadelğinde şuna inanır ve de bel bağlar :

— Padişahlar da alaşağı edilebilir.

Bu, Sultan Aziz'le V. Murat'ın tahttan indirilmesini gözleriyle görmüş olmasından gelir. Gerçi ikincisinde kendi parmağı da vardır ama olsun; bu, kuruntularını daha da besliyecektir.

Hafiyelerin bir bölümü Zaptiye Nezaretine, bir bölümü de Yıldız'a bağlı olarak çalışır. «Ser hafiye-i Hazret-i Şehriyari» adını taşıyan Saraya bağlı başhafiyeler curnallerini doğrudan doğruya Abdülhamit'e sunarlar.

Yıldız'a hergün yüzlerce, binlerce curnal yağar. Saray baştanbaşa curnaldır. Dolaplar, masaların gözleri, her yer bunlarla dopdoldudur. Kâselerin, çiçekliklerin içinde bile onlara raslanır. Bunlar Meşrutiyet'ten sonra hükümetin başına belâ kesilecek ve yüzlerce çuval curnal ilkin bir yarkurulda inceltilecek, sonra da memlekette en namuslu bilinen ve önemli görevlerde bulunan kişilerin de — bunların içinde İttihatçılar da vardır — curnal yazdığı anlaşılınca topu Enver Paşanın buyruğuyla yaktırılacaktır.

Halit Ziya Uşaklıgil *Kırk Yıl* adlı kitabında Abdülhamit'le hafiyelerini şöyle anlatır :

— Bir hükümdar ki memleketin bütün nabızlarını türlü gizli ipliklerle küçücük özel dairesinin eşğine bağlamış, yine her türlü gizli, ama ne kadar gizlense yine belli yollarla yurdun bütün servet pınarlarını Sarayın çukuru asla doldurulamıyan ağzına çevirmişti. Böylece bir yandan casuslarını memleketin her yanına dağıtır, bunlara, sermaye bulamazlarsa karanlıklarda yalan, iftira, desise kurma vesilesi verir, bir yandan da avuç avuç para serper, avuçla verilecek şeylerin yetmeyeceğine hükmedince, rütbeler, nişanlar, imtiyazlar dağıtarak devletin şana ve şerefe ayrılmış nişanlarını zillet çamurlarına bular, ya da bu bahtı kara toprağın altında gömülü ne defineler varsa onu doymak bilmeyen kursaklara doldururdu.

Hafiyelerin, hadi Ahmet İhsan Tokgöz'ün deyişini kullanalım, kara sineklerin Beyoğlu'nda, Kadıköy'de, İstanbul'da dolaştıkları yerler bellidir. En çok da tiyatrolarda, kahvelerde, içkili yerlerde, otel solanlarında görünürler. Halit Ziya, *Tepebaşı Tiyatrosu*'nda en pahalı yerlerden birine kurulan bir kara sineği de şöyle sergiler :

— Fehim Paşanın tercümanı, kâtibi, sol eli, Türk adıyla çağrılan bir Müsevi tellalı vardı ki kendisine resmi bir kılık vermek için üstünden hiç çıkarmadığı redingotuyla bir yerde duramıyarak beş dakikada on kez sandalye değiştirir, hasır iskemleler tarafına ara sıra «Uslu oturuyor musunuz?» bakışıyla bakarak, etekleri çirpına çirpına ordan oraya seyirtir, bütün Beyoğlu değirmeninin çarkını kendi çeviriyormuşçasına telaş içinde çirpınır dururdu.

Yaa, bunlar zehir hafiyelerdir. Katran ve zift içinde takla atarlar. Zehir hafiyelerin başı ise Fehim Paşadır. Gerçi pek keskin avenesi olan Tahsin Paşa ile Abdülhamit'in Cinci Hocası, o bol tükruk ve üfürüklü Ebülhüda da başhafiye sayılır ama Fehim Paşa Haymana beygiri gibi ortalık yerde fırıl fırıl döner. Abdülhamit'in sütkardeşi Esvapçıbaşı İsmet Beyin büyük oğlu olduğu için Padişah'tan büyük yakınlıklar görmüş, yükselme merdivenlerini asansörle çıkarak 25 yaşında paşa olmuştur.

Portakal bir yüze çizilmiş iki jet kaş. Çekme burun. Karanfil bıyık. Başta nar çiçeği fes. Göğüste sırma kordon, altın imtiyaz nişanı. Fehim Paşa her yerde korku ile anılır. Avenesi arasında Museviler, Ermeniler, tatlısu Frenkleri, Suriyeliler, Süryaniler çoğunluktadır. Onun adına şehirlerde her türlü kepazelik çitlenir. Karısı güzelce olanların bir curnalle eşlerinden ayırtıldığı çokça görülmüştür. Bunu Eşref'in bir ikiliği de dile getirir :

*Geçen zilhiccede verdi Muharrem Bey de bir curnal
Recep Beyden boşattırdı Rebia binti Osman'ı.*

Eşref, istedikleri kadına kavuşmak için Fehim Paşa avenesinin, kimi zaman kocayı sürgüne gönderdiğini de söyler :

*Güzelse zevcesi, sürgün olur bir gün anın zevci,
Karıyı zapteder sonra Fehim Paşa'nın ihvanı ⁽¹⁾.*

Burada isterseniz bir sapma ile Fehim Paşanın kapatması Margarethe Fehim Paşaya bir çengel atalım. Margarethe 1900 yıllarında Beyoğlu *Konkordiya Tiyatrosu*'nda hünerler gösteren bir İngiliz cambaz ailesinin kızıdır. On sekizinde var yoktur. Fehim Paşa kızın babası Charles Morgan'a ağızları açık bırakacak doyumluklar verdiği gibi Margarethe'e de Şişli'de konak açarak bütün zenginlikleri onun ayaklarının altına sermiştir. Evde uşak, hizmetçi, Hristiyan aşçı, tüm ulakları eksiksizdir. Kapıda bir payton her dakika Margarethe'in buyruğunu bekler.

(1) *İhvan* : yol arkadaşı.

Fettan İngiliz kızı baştan aşağı elmaslarla pıtraktır. İfijeni, Para, Spiegel gibi en pahalı terzilerden giyinir. Moda yaratıcısı denildi mi akla o gelir. Ense topuzu, şakak bukleleri ondan örnek alınır. Giydiği urbalar, kürklü bolerolar, tafta üstlükler, kumaşına, rengine, biçimine varınca yürütülür. Sermet Muhtar Alus'un anlatmasına göre cambaz güzelinin Viyana'da parlak kartonlara basılmış, üzerinde «Margarethe Fehim Paşa» sözü de yazılı türlü türlü pozlarda kartpostalları da vardır. Bunlar Beyoğlu'nda çok iyi Rumca konuşur Viyanalı Musevi Leoffler Frühtermann'ın kırtasiye dükkânında gizli gizli satılır. Yalnız erkekler değil, kızlar da onları kapışır, koleksiyon yapar.

Margarethe Fehim Paşa bu kartpostallardaki pozları canlı olarak İstanbullulara sunmak için de akşamüstleri takıp takıştırır, arabasına kurulup Beyoğlu'nda, Tepebaşı'nda, Kâğıthane'de geziye çıkar. Fehim Paşa da, o vakitler karı kocanın bile birlikte arabaya binmeleri pek yaygın olmadığından, bir çift kadana koşulu, al maroken minderli, tekerleği lastikli, şahanenin şahanesi bir başka paytonla onu izler. Ama hava karardı da, ortalık tenhaya kesince, çekilin varda, sevgilisini sağına alır, kelle götürür gibi sokakları tozu dumana katarak uçar.

Fehim Paşa bütün İstanbul'u haraca bağlamıştır. Büyük mağazalar, tecimevleri, gazinolar, bitirim yerleri onun için çalışır. Gelin görün ki, rezillik tayfaları yabancı uyruklulara da kuşaktan bıçak göstermeye başlayınca işin rengi değişir. Alman ve İngiliz elçilerinin üstelemeleriyle Abdülhamit onu Bursa'ya sürmek zorunda kalır.

Fehim Paşa Bursa'da da tek durmaz. Orada da halka kan kusurur. Ama Meşrutiyet ilân edilir edilmez Bursa'da da barınamıyacak hale düşer, Bilecik'e doğru kaçarken de yolda, taş, sopa, kazma, kürek, hançer, bıçak, kılıç, şiş, kama, yatağan, çakı, çakmak, Tanrı ne verdiyse, halkın elinde parçalarına bölünür.

Beline değin inen saçları, bombeli alnıyla ayrı bir albenisi olan Margarethe'in filmi ise Efendisinininkinin tersine tam bir mutlu sonla kapanır. O, daha Fehim Paşa sürgüne gider gitmez, varını yoğunu satmıştır. Parası da çoktur. Viyana yolunu tutar. Sirkeci istasyonunda trene binmeden önce de arabasının ispişi Japon Rıza'nın yanaklarına — yıktın perdeyi ey Margarethe — iki öpücük kondurmayı unutmaz. Çünkü ayda mayısta değil, Fehim Paşanın gelmediği geceler Margarethe, Japon Rıza'yı, sonradan Marmara Kliniği olacak konakta yatırmayı alışkanlık haline getirmiştir. Margarethe'in tren kalkarken vagon penceresinden fırlattığı son söz de şu olur :

— Japon! Seni unutmayacağım.

Gelelim yine çatışmalarımıza. Onların içinde en korkulanları da Sa-

ray hafiyeleridir. Onlar gerçeğe uymayan curnaller versé de herkesin ciğeri ağzına gelir. Ahmet Rasim bize böyle birinin öyküsünü anlatır. *Muharrir Bu Ya* yazarı bir gece arkadaşlarıyla meyhanede mi-desini ateşlerken içlerinden biri «Şapka giymiştir» diye curnal edilir. Gerçekte bu Ahmet Rasim'in birlikte çarmakçur olduğu Nuri Baba'nın bir muzipliğinden doğmuştur. Nuri Baba meyhane duvarındaki bir çengelde asılı duran bir şapkayı aldığı gibi karşısında oturan Nazım'ın — evet masayı şenlendirenlerden birinin adı da Nazım'dır — başına geçirmiştir. Bu, elbette bir, iki kadeh parlattıktan sonra olmuştur. Ama orada bulunan bir hafiye hemen meyhaneden dışarı fırlayarak curnalini yapıştırmıştır.

Hafiyeler Nazım'ı karga tulumba götürünce Ahmet Rasim'le Nuri Baba da onu kurtarmak için karakola koşarlar. Curnali veren Kasap Mehmet de oradadır. Komser zavallı Nazım'ı kurtarmak için şapka giyenin gerçekten o olup olmadığını bir kez daha sorar. Kasap Mehmet sarhoşluğun zom ipini çekmektedir. Bu kez şapka giyenlerin — utan be hafiye — Ahmet Rasim'le Nuri Baba olduğunu ileri sürer. Komiser de Nazım'ı salarak Ahmet Rasim'le Nuri Baba'nın yakasına yapışır. Nuri Baba :

— Bizi tutukluyor musunuz? Oysa biz buraya aracı olarak gelmiştik, diyecek olursa da Komiserin karşılığı tas-tıs bir uttur :

— Ne yapayım, curnali veren Kasap Mehmet Saray hafiyesidir. Elimden hiç bir şey gelmez.

Ahmet Rasim bir kez de *Servetifünun* gazetesi sahibi Ahmet İhsan'la tutuklanmıştır. Bu kez Selahi adında bir hafiyenin — sen de utan ey Selahi — işidir bu. Selahi utanacaktır ama Namık Kemal'in *Osmanlı Tarihi*'ni de o curnal etmiştir. Hele 1889 yılında Millî Eğitim Bakanlığının Sansür Kurulu üyesi iken yaptıklarına diyecek yoktur. Padişaha çamur atan bir yapıt karalamış sonra da bu karalamayı bir yerlerde bulmuşçasına onu Saraya sunmuştur. Abdülhamit de bütün duyguluğunu takınarak bu düzmece işin kovuşturulmasını ona görev olarak vermiştir. İki Ahmetlerin — Ahmet Rasim'le, Ahmet İhsan — posta edilip Zaptiye Nezaretinde keşkeklenmeleri işte bu görevin bir sonucudur.

Ahmet İhsan'ın *Matbuat Hatıralarım*'da yazdığına göre Meşrutiyet'in ilânından sonra Namık Kemal'in damadı Rifat Bey *Servetifünun* gazetesine bir mektup yazarak Selahi'nin maskesini düşürmüştür. Üüne çam kömürü sürülmesine katlanamayan Selahi ise Ahmet İhsan'a gelerek söylenenleri yalanlamaya kalkışmıştır. Ama o gün basımevinde birtakım gençler de vardır. Bunlar Selahi'ye suçunu ka-

bul ettirirler. O da yerlerde sürünerek onlara kendisini bağışlamaları için yalvarır.

Ahmet Rasim'in zorbalık çağındaki serüvenlerini bütünlemek için onun adının bir kez de bir curnalin altında yer aldığını açıklamalıyız. Şu var'ki curnal, onun elinden çıkmış değildir. *Malumat* gazetesi sahibi Baba Tahir'in bir oyunudur bu. Abdülhamit'e zaman zaman arkadaşlarını bile fitlemiş olan Baba Tahir bir gün kumarhaneleri haraca bağlamak amacıyla kumarbazları gammazlamış, curnalinin altına da Ahmet Rasim'in imzasını atmıştır. Sonunda iş anlaşılır ama, anlaşılınca da değin kumarbazlar — bunların içinde Tırnakçı Rifat, Kumaş Faik, Çerkez Hürşit de vardır — Ahmet Rasim'in ayaklarından paça, başından söğüş, gırtlğından tatlı, içkembesinden tuzlama yapmak için onu İstanbul'da fellek fellek aramışlardır.

Bu olaydan sonra yarar hafiyeler Ahmet Rasim'in ardını bırakmaz olurlar. O nereye, onlardan ikisi, üçü de oraya. «Şehir Mektupçusu» onların kötülüğünden kurtulmak için her gün, sabahın köründe meyhaneye, küp dibine damlar. Önünde bir kadeh rakı, akşamı eder. Hafiyeler gelir, kapıyı aralarlar, birilerini arıyormuşcasına içeri bakarlar. Ahmet Rasim'i demleniyor sanarak giderler. Dolaşır, yine gelirler. Onu yine aynı durumda görürler. Sonunda Ahmet Rasim'in gece gündüz rakıdan baş kaldırmayan bir ayyaş olduğuna vararak Yıldız'a o yolda curnal sunarlar. Nedir, Şehir Mektupçusu, bir gün bu hafiyelere bir şaşırtmaca da verir. Galata rıhtımında kendisini izleyen görevlilerin önünde, iskeleye yeni yanaşan bir çifteye atlar, pazarlık mazarlık etmeden oradan uzaklaşır. Hafiyeler de ne yapacaklarını şaşırtırlar.

Yeniden Ahmet İhsan'a dönmek gerekirse, onun başına gelenlerin yanında, karayel fırtınası kaç para? Bunların ilki delikanlılık yıllarına raslar. Ahmet İhsan o yıllarda Jules Verne'in *Seksen Günde Devriâlem* romanını çevirmiş ve kendi hesabına bastırmıştır. Yine Selahi'nin — ilallah be Selahi — bir curnali üzerine evi basılır, kitap formlarıyla Ahmet İhsan apar topar götürülür. Bu olay Ahmet İhsan'ın hanımninesinin aklını üşütmesine yol açar. *Servetifünun* sahibi eve döndüğünde onu sofada, yere, hasır üzerine mumlar dikmiş ve yakmış bulur. Kadıncağız torununa bakarsa da tanıyamaz.

— Hanımnine ne yapıyorsun ?

— İhsan'ım evde yok. Sofada dediler arıyorum.

Bir curnal de *Servetifünun*'un kapanmasına tek parmak bırakmıştır. Buna Alphonse Daudet'nin *Jak* adlı romanı çanak tutar. Der-gide sürekli olarak yayımlanan roman bir gün şu tümce ile son bulur :

— Elde bir gazete gerekti, iş görüldükten sonra kapatılabilirdi.

O gün de Saray, rastlantı bu ya, *Takvimi Vakayi* gazetesini kapat-
tığı için biri bu tümceyi olayla ilgili görerek gammazlık makinesini iş-
letir. Sansür Kurulunda Ahmet İhsan'a şu soruyu yöneltirler :

— *Takvimi Vakayi*'nin kapanacağını nereden duydunuz

Ne var, *Servetifünun*'un kapatılmasıyla sonuçlanan o ünlü curnal
3 ekim 1901 günü verilmiştir. Derginin o günkü sayısında — 553. sa-
yı — Hüseyin Cahit Yalçın «Edebiyat ve Hukuk» adında bir çeviri ya-
yımlamıştır. Bir Fransız yazarının yazısıdır bu. Yazıda edebiyat ile
hukukun aynı gelişim evreleri izlediği üzerinde durulmakla bunların
aynı etkiler altında aynı rengi aldıkları, birbirlerine karşılıklı etkiler-
de bulundukları anlatılmaktadır. Bu arada, kimi zaman hukukun ede-
biyata konu hazırladığı, kimi zaman da edebiyatın, yasa maddelerini
değiştirmeye çalıştığı öne sürülmektedir. Diyeceğim, yazıda suç sa-
yılabilir bir virgül bile yoktur. Gelgelelim, verilen curnal üzerine
Abdülhamit, Adalet Bakanlığını harekete geçirir. Fransızlar gibi kralla-
rını idam edecek dereceye varmış bir ulusun düşüncelerini memleket
sokarak halkın duygularını bozmak isteyen yazarların, ibret olacak
biçimde, cezalandırılmalarını buyurur.

Ey benim gün görmüş ak sakalım, sorgu yargıcı Ali Rıza Bey Ab-
dülhamit'in o zehir zemberek buyrultusuna karşın *men'i muhakeme*
kararı verir. Ama işin gülünç yanı bundan sonra başlamaktadır. Sa-
ray, *men'i muhakeme* sözünün ne anlama geldiğini çıkaramamıştır.
Adalet Bakanından Ahmet İhsan'la Hüseyin Cahit'in duruşmalarının
neden *men'edildiğini* sorar. Bereket Adalet Bakanı Abdurrahman Pa-
şa da sorgu yargıcı gibi yurtsever ve gözüpek bir adamdır. Yapılan
işin ne olduğunu «hâki payı hümayun»a yazarak işi kapatır.

1896 yılında Hüseyin Cahit de, Mehmet Rauf ve Ahmet Şuayip'le
birlikte, *Yeni Mecmua* adında bir dergi çıkaracağı vakit bir curnalcin-
nin ayak oyununa uğrar. Bakın hele, Hüseyin Cahit'inki de yapıla-
cak iş mi? Derginin çıkışını o güne değin görülmedik bir biçimde rek-
lâma kalkışmıştır. Gerçi bu Şehzadebaşı tiyatrolarından birinin per-
desine projektörle yansıtılan bir duyuru yazısından başka bir şey de-
ğildir ama, duyuru gazetelerde «elektrikli ilân» adıyla dillere düdük
edilince açık gözlerden biri bunun bir curnal konusu olabileceğini dü-
şünmüştür. Yıllarca sonra Mehmet Rauf'la Hüseyin Cahit bu curnal-
cinin çok sevdikleri ve saydıkları bir adam olduğunu öğrendikleri va-
kit, ikisinin de ağız bir karışık kalır. Ne var, curnalci o vakitler
taşradan İstanbul'a yeni gelmiştir. Bizimkileri tanıımıyordur. Sıkıntı
ve yoksulluk içinde ne yapacağını bilmez biridir.

Bir curnal de 1902 yılında Matbaai Amirenin başını yemiştir. Ab-

dülhamit her yıl Salname yayınlatmaya pek düşkündür. Başına da Anayasayı oturtur. Yasaya ekli padişah yazısında ise «Veziri mealisemirim Mithat Paşa» sözcükleri bütün tantanasıyla sürüp gider. Oysa ortada ne Anayasa, ne Meşrutiyet, ne de Mithat Paşa kalmıştır. Abdülhamit tahta çıkarken memleketi meşrutiyetle yöneteceği üzerine söz vermiş ya, günün birinde kendisinden hesap soracaklar çıkarsa diye bu yutturmacayı sürdürmekte yarar görmüş. Çünkü o vakit kendisini şöyle savunacaktı:

— Anayasayı kaldırmadım. Yalnız hükümlerinin yürütülmesi Bakanlar Kurulu kararıyle ertelendi.

Salname'ye yaldızlı bir levha da eklenirmiş. Etrafı çerçevesi ve içi Divan-ı Celi yazısıyla dolu olan levha padişahın tahta çıkışını anlatırmış. O yıl salnamenin kimi ciltlerinde bu levhalar başaşağı gelmiş. Hafiyeler hemen Padişaha «Bundan amaç başaşağı gelmenizdir» yollu curnaller döşenmişler. Abdülhamit de basımevini daha o geceyarısı kapatmış, kapısına da bösböyük bir mühür vurdurtmuş.

Yazarların, aydınların, yurtseverlerin yaşamını gerileten bu curnaller anlatmakla bitmez. Mahmut Celalettin Paşa *Mir'ati Hakikat*'te Namık Kemal'e Ziya Paşa'nın bilinen sürgünleriyle sonuçlanan bir curnal olayını şöyle dile getirir:

— Ziya Bey Abdülaziz Han'ın tahttan indirilmesi işinde Mithat Paşanın danışmanı bulunmakla Paşayı, ötekilerden çok, fesat pençesi içine almış ve Maarif müsteşarlığını elde etmişti. Paşanın çevresinde toplananlar onun huzurundaki fesat dolu sözlerine ek olarak kamuoyunu kendilerinden yana çevirmek için tinsel bir güç toplamaya da karar verdiler. Özellikle de Ziya Beyle Namık Kemal Bey Beyazıt meydanındaki Misafirhane-i Askeri'de (sonradan Dişçi Okulu) bir kurul kurarak devlet büyüklerinin oğullarından ve daha başka gençlerden ulus askeri yazmaya kalkıştılar. Kurulun başkanlığını da Mithat Paşaya verdiler. Yazılanların bölüm bölüm Mithat Paşanın konağına gidip alkışlar ettiği işitilince Paşaya karşı olanlar çeşitli yollarla durumu Padişaha duyurarak onun aklını bulandırdılar. Serasker Redif Paşa da kurulun dağıtılmasıyla ulusal onur adına gönüllü yazılmak isteyenlerin Bab-ı Seraskeri'ye başvurmalarını ilânla görevlendirildi. Ama kurul üyelerinin asker defterine yazdıkları gençler:

— Bab-ı Seraskeri buyruğu altında askerliği kabul etmeyiz. Biz ulus askeri olacağız.

bağırtilarıyla buna karşı koydular. Üstüne üstlük Mithat Paşanın konağına giderek sızlandılar. O sırada orada bulunan Namık Kemal'e Ziya Beyin onları kışkırttıkları, casuslar aracılığı ile Saray'a duyurul-

du. Bunun üzerine Mithat Paşaya çıkışıldı, pek çok azarlar yönetildi. Ziya ve Kemal Beylerin de birer görevle hemen İstanbul'dan uzaklaştırılmaları buyruldu.

Zorbalık çağında hafiyelerin kurbanı olarak İstanbul'dan sürülen çıkarılan bir sürü ozandan üçü de İsmail Safa, Andelip ve Abdülhalim Memduh'tur. Bunlardan sonuncusu ilkin Konya'ya sürülmüşse de bir süre sonra da Trablusgarp'e yollanmıştır. Abdülhalim de bundan yararlanarak, Trablusgarp'e giderken İskenderiye'ye kaçar. Oradan Padişaha gönderdiği bir dilekçede sürgünün sağlığıyla bağdaşabileceği bir yere aktarılmasını rica eder. Kendi isteğine uyularak İzmir'e verilir. Ne ki, daha kendine gelmeye vakit bulmadan — curnaller yeniden işlemiştir — Bitlis'e sürülür. Ahmet Rasim'in demesine göre Abdülhalim'in şu ikiliği zamanında yeni yetme hafiyeleri çokça uğraşmaktadır:

Başında dönmede ateş nesar bir tokmak (1)

Bu böyle olmayacaktı, bu böyle olmayacak.

İsmail Safa'nın suçu da bütün yazarların suçudur. Gedikpaşa'daki evinde arkadaşlarıyla toplanarak lafın önünü boşa bırakmışlardır. Arkadaşlarından her biri bir yere postalanırken o da 1900 nisanında 2500 kuruş aylıkla Sivas'a ölmeye gönderilir. O, *Mirsat* dergisinin başyazarlığını yaparken de casuslar mangalda kül bırakmamıştır. Dergide «Kâmil» adıyla çıkan bir gazel o sırada sadrazamlıktan atılan Kâmil Paşa ile ilgili birtakım yakıştırmalar taşıdığından İsmail Safa ile derginin sahibi iki gün Saray'da sorguya çekilmiş, dergi de kapatılmıştır.

Andelip'in işi ise biraz başkadır. O Saray'la değil hafiyelerle dişişir. Onları açıkça sarakaya alır, ya da meyhaneden kovar. Onlara sık sövmekten de geri kalmaz. Bu yüzden arada sırada sıkıştırılıp dövüldüğü, Zaptiye kapısında bir, iki gün ağırlandığı olur. Fehim Paşa kulundan Mehmet Paşa, yanında birtakım hafiyelerle Baba Tahir'in *Malumat* gazetesini bastığı bir gün, o sırada gazetede bulunan Andelip'i tanıyan görevlilerden birinin, fırsat bu fırsattır diyerek, ensesine, öldüm Allah, okkalı bir yumruk indirdiği de olmuştur. Az sonra odaya giren Mehmet Paşa'ya Andelip'in şöyle bağırması da kitaplara geçmiştir :

— Paşa, paşa! Seni Padişaha şikâyet edeceğim, bu ne edepsizliktir?

Ama çağırış, bağırış para eder mi? Andelip'i yaka paça yeniden Zaptiye'de konak ederler. Sonunda da Malatya Tahrirat Müdürlüğünde bulur kendini.

(1) Nesar : Sağan, dağtan.

Nedir, ozanlar içinde Üsküdarlı Talat sürgüne, hiç mi hiç, gönderilmemiştir. Bunun nedeni de hafiyelerden gözünün yılmasıdır. Bu yıl-gınlık *Ertuğrul* firkateyninin Japon sularında batması üzerine yazdığı bir ağıttan doğar. Şiiri haber alan İşçileri Bakanlığı müsteşarı kendisini çağırtmış, bu gibi genel duyguları ve üzüntüleri kırbaçlıyacak şiirler yazmamasını kendisine kesin bir dille tembihlemiştir ki bu kadar olur. Üsküdarlı, bir daha gazetelerde hiç bir şey yayımlamamaya karar verir. Yıllarca sonra bunu şöyle anlatacaktır :

— Casuslar çoktu, curnal ederlerdi. Beni belki sürerlerdi. Bu yüzden basından çekildim.

Şu var ki Üsküdarlı, gazetelerden elini ayağını çekerken şöyle bir dörtlük de döktürecektir :

*İstemem devlet aleyhinde güft-ü gû (3)
Sonra bak curnal ederler herkesin namusu var,
Askeriden, şeyhten, kıssisten, küttaptan (4)
Hazreti şahı cihanın it kadar casusu var.*

Burada belki curnal edenlerin de curnal edildikleri üzerinde durmamız gerekir. Baba Tahir'in *Malumat* basımevinin basılmasından açtığımıza göre işin bu yanına dokunmakta yarar vardır. Baba Tahir kendi malı olan basımevinde o çağda dokuncalı ve sakıncalı birtakım bildiriler basmış, sonra da bunları, sansürcü Selahi Efendinin yolunu izleyerek, Saray'a sunmuştur. Sunarken de şu gerekçenin ayaklarına yatmıştır :

— Mısır'dan gönderiliyor. İstanbul'un dört bir yanında dağıtılıyor. Bir, iki tanesi elime geçti, bağlılığımдан ötürü getirdim.

Bu, birkaç kez tezgahlanır. Sonunda Abdülhamit söylenenlerin yalan olduğunu, bildirilerin de *Malumat* basımevinde basıldığını öğrenir. Ne yapsın? Baba Tahir'i suçüstü yakalatmak istediği için *Saadet* gazetesini sahibi Mehmet Nuri Efendiyi çağırır. Nuri Efendi, Baba Tahir'le içli dışlı olacak, onu suçüstüne getirmek için gerekli düzeni hazırlar. Durum, şifre kâtibi Asım Bey aracılığıyla kendisine duyurulur. Nuri Efendi öneriyi işitince kaşlarını çatır.

— Ben böyle işlerle ilgilenmem. Ev yılanın evini de Tanrı yıkar. Efendimiz bu görevi başkasına versinler. diyerek hemen oradan sıvışır. Ömrünün sonuna değin de — Yaşa be Nuri Efendi herkesin casus olmadığını anlattın — bir daha İstanbul yakasından köprüünün öte yakasına adımını atmaz.

(3) *güft-ü gû* : dedikodu.

(4) *kıssis* : keşiş, papaz; *küttap* : kâtipler, yazıcılar.

Şimdi de başka bir sapma ile Ahmet Mithat Efendiye çengel atalım. Bu da nerden çıktı demeyin. Bu denli sapmalara başvurmayacak olursak kimse bizim usta bir denemeci olduğumuzu anlayamaz. Doğrusu, sapmalar çok önemlidir. Bir yazarın deyeceği bir şey yoksa, bir, iki sapma ile okurların gözünü kolayca boyayabilir. Gerçi sapmalar yazının bütünlüğünü bozar ama, anlatılanlara öyle bir gülmece, öyle bir güldürmece katar ki en asık suratlı okurlar bile ağız dolusu gülmek zorunda kalır. Hem yazı bütünlüğünü yitirse ne olacak, yitirmese ne olacak? Şunun şurasında buna değer gösteren kaç kişi kaldı?

Vay, vay, vay, burada kınanacak tek şey belki bizim kendi ustalığımızdan açmamızdır. Ama ne yapalım, işin oluru olmaz kalmadı. Biz kendimizi aba ile, kebe ile sarmalamasak kimsenin çıkıp da elimizden tutacağı yok. İnanın ey okurlar, zaman çok kötüledi. Bugünkü günde en uyuz yazarlar bile kendi yazılarından başkasını takmıyor.

Neyse, biz yine Hacı-i Evvel (İlk öğretmen) diye anılan Ahmet Mithat'a doğru kürek çekelim. Hayır, ona da değil, Bayan Gülnar Dolebedof'a yanaşalım. Bayan Gülnar bir Rus generalinin karısıdır. XIX. yüzyılın son yıllarında İstanbul'a gelmiş, Beyoğlu'nda havası yerinde bir konak tutarak bütün ozanları bağrına basmıştır. Bayan Gülnar — bu adı ona Münir Süleyman Çapanoğlu'nun babası vermiştir — bir doğubilimci olarak kendi bilimini genişleten incelemeler de yapar. Onu ele geçirirsek Ahmet Mithat'ı da bulmuş oluruz. Hacı-i Evvel onunla içli dışlıdır. *Tercüman-ı Hakikat*'ta zaman zaman kadının yazılarını yayımlamakta, kendisi üzerine cıfcaflı sözler döktürmektedir.

Şimdi de sıkı durun. Ahmet Mithat bu işleri bilim adına yapmaktadır. Bu bellidir, ama kara ağızlılar ne dese iyi:

— Ahmet Mithat Efendi Rus casusluğu yapıyor.

Al bundan da bir paralık. *Üssü İnkılâp*'ı yazmış, Mithat Paşa olayında Saray'ı desteklemiş bir insan casus olabilir mi? Haşaa, ama şunu unutmayalım ki Ahmet Mithat bütün yaşamı boyunca güzel kadınlara yakınlık göstermiştir. *Henüz 17 Yaşında* adlı romanında anlattığı Kalyopi uzun yıllar gönlünde yaşattığı bir «afet-i devran»dır. Öğretmenler öğretmeni, o vakitler yallah yallah 39 yaşındadır. Değirmi bir yüz, koyu kumral sakal, uzunca boy. Ayağında boz bir pantolon, sırtında aynı renk kısa bir ceket. Kaloşsuz potinleri kalın mı kalın. Pek «usta bir kaltak» olmayan Kalyopi'yi genelevlerden birinde görmüş, onu oradan kurtarmış ve de kalbine kilitlemiştir. Ahmet Mithat 32 yaşında iken de komşusu Fıtnat Hanıma değer gösterir. Fıtnat hanım kendisinden iki yaş büyüktür. Ne var, pembe-beyaz teni, açık

kumral saçları, uzun kıvrıkcık kirpikleri, koyu mavi firuze gözleri, düzgün ve ölçülü boyu ile yirmisinde görünür. En sevdiği şey, şiir okumak ve yazmaktır. Gençliğinde Ethem Pertev Paşa'dan edebiyat dersi almış, on sekizinde yazdığı gazellerle öğretmenine parmak ısırtmıştır. Fıtnat hanım o sıralarda — 1876 yılında — duldur. Eşinden, kıskançlığı yüzünden ayrılmıştır. Kocasının kıskançlığı da anlatılır türden değildir. Fıtnat hanımın şiir yazıp okumasını yasaklayarak onun doğuştan yeteneğini boğa boğa öldürmüştür. Bir defasında ise «Kirpiklerinin uzunluğu gözlerine pek çok güzellik veriyor» diyerek kirpiklerini kesmiştir.

Ahmet Mithat, Fıtnat Hanıma yazdığı ilk mektuba «Biricik rüzgârım, zarıflık ve güzellik şairem» diye başlamış, sonra öteki mektuplarda «Meleğim», «Memlûkem» peşrevlerine atlamıştır. Daha sonra «Hem malikem, hem memlûkem» demeye durmuş, Fıtnat Hanımla İhlamur mesiresinde buluştuktan sonra da «Sevgili Fıtnatım» perdesinde karar kılmıştır. Fıtnat Hanımın ilk taksimi ise «Ben cariyelerinizin dileğidir» sözüyle açılır. Bunu da fıstıkî makam bir «Efendim, Efendimiz» izler. İhlamur mesiresi safasından sonra Ahmet Mithat'a ilk yazdığı mektuba o da: «Mithatcığım» gibi budaksız bir sözle dalar.

Ama biz burada Ahmet Mithat Efendinin romanlarında yaptığı gibi «Neredeyiz? Ne oluyor? Eyvah konumuz ne oldu?» diyerek yine sevgili casuslarımıza — zorbalık çağında curnalciler casus diye anılır — dönelim. Şu var ki, Abdülhamit bendelerine casus denilmesine kızar. Ona göre, Saray'a bilgi verenler yasalara uygun bir iş yapmaktadırlar.

Gözünü aç ve gör: taş bağırlı düşman bile casustan yeğdir. Bunların çoğu da kendi kendini hafiye yazar. Ahmet Rasim'e bakarsanız, bu gibiler, meyhanelerde bedava içmek, genelevlerde caka satmak, ötekine berikine gözdağı vermek için yaparlar bunu. Şu kadarcık ki, casuslukları karşılığında Padişah'tan hiç bir şey beklemediklerini temcit pilavı gibi öne sürmeye büyük önem verirler.

Asaf Tugay'ın — Meşrutiyet'ten sonra curnalleri inceleyen yarkurulda bulunmuştur o — Abdülhamit'e verilen curnalleri ve curnalcileri açıklayan *İbret* adlı kitabında rastladığımız bir curnalde tıpkısına şöyle denilir:

— İşte ben bugün geçinir haldeyim. Padişah'tan da hiç bir iyilik, hiç bir bağış beklemiyorum. Söylediğim sözü, gösterdiğim doğruluk ve köleliği de bankanot paketi almak için söylemiyorum.

Hamhum ki, Bankanot paketi ardından koşmadığını söyleyen bu

curnalci bir süre sonra Padişaha «ihşan-ı hümayun-u şahane» için başvurmaktan çekinmeyecektir. Umduğunu elde edemediği vakit ise, yüzüzlüğü Padişahın borç istemeye vardırır :

— Kaç kez ihşan-ı hümayun-u şahanelerini rica ettim. Çokça bir şey buyrulmadı. Bari kullarına borç olarak iki yüz lira ihşan buyurunuz. Şurayı Devlet'in çıkmayan aylıklarıyla ödemeye çalışayım. Eşime karşı pek büyük bir utanç altındayım Padişahım.

Hoş, bunlardan kimisinin evinin camlarını kâğıtlamaya yetecek küçük bir yardıma evet dedikleri de görülür. Kimisi ise alacağı malda satıcının bir indirim yapması için Padişahın aracı olmasını yeterli sayar.

Topu da böyle tokgözlü değildir ha! Yaptıkları için ücretini kendi biçenler de vardır. Sonradan Sultan Reşat'ın esvapçıbaşısı olacak olan Sabit bir curnalının — bu curnal Reşat Efendi'yi gammazlar — karşılığında kaynatasına komserlik, kendisine para ödülü, iki adamına ayrıca dünyalık istemiştir.

Casuslar sözlerine inandırmak için her türlü oyuna kucak açmaktan da geri kalmazlar. 1904 yılında yazılan bir curnalde şunlar okunur:

— Söylediklerim gerçeğe uymazsa her türlü cezaya razıyım.

Bir başka curnal de şöyle der :

— Bunları bana her gün Selanik'e posta arabası işleten Ohannes Ağa söyledi. Sedes'teki bahçıvan Andon'un bilgisi olduğunu da ekledi. Onun için incelenmesi gerekirse ilkin Ohannes Ağaya başvurulması maruzdur olbapta.

Dikkat, yaverlerden yarbay Hasan Vasfi Bey de çok önemli bir açıklamada bulunacaktır. Söyleyecekleri o kadar köpüklüdür ki, bunlara curnalinde yer vermekten çekinir. Kendisine güvenilir birinin gönderilmesini ister.

Bir curnalci de attığı çamurun istenilen biçimde sinamadan geçirilebileceğini öne sürmüştür.

Yattıkları yerler incinmesin, kimileri de geleceğe dönük bir casusluğun davulunu çalar. Mektebi Harbiye «Savaş Fenni» öğretmeni yüzbaşı Osman Senai gelsin. Osman Senai verdiği curnalde şeriate aykırı ve padişahın isteklerine ters düşen bütün davranışları haber vereceğini bildirecektir. Şimdi de dört kulak kesilin, geleceğe dönük curnalcilerden biri de *Servetifünun* sahibi Ahmet İhsan'dır. Casuslardan çekmediği kalmadığı halde o da kendini çağın hastalığından kurtaramamıştır. Asaf Tugay'ın yayımladığı curnalinde Şehhülsalamanın hısmı olmak dolayısıyla Yeşilköy'e gideceğini, orada ne konuşulursa sırasıyla — hiç atlamadan — anlatacağını bildirir. Her zaman gördüğünü ve duyduğunu da velinimetine iletacaktır. Çünkü bunu yapmak kendisinin görevidir.

Asaf Tugay'a bakarsanız, ho ho hoo, Türkiye'nin en seçkin aydınları, en seçkin yazarları, en seçkin devlet adamları kendi kendilerini hafiye yazmışlardır. Altın listede yer alanlar arasında Keçecizade Fuat Paşa, Abdülhak Hamit, Süleyman Nazif, *Külhani*, *Edipler* yazarı Fazlı Necip, yazar Ali Kemal, ozan Fatma Aliye, ozan Müstecabizade İsmet, Devlet Şurasından Halim oğlu Sait (sonradan Sadrazam Sait Halim Paşa), Aydın Valisi Kâmil Paşa, *Türkiye* gazetesi sahibi Şirvanzade Mahmut Tahir, Beyrut Valisi Mümtaz oğlu Reşit, Tıbbiye Mektebi Cilt Hastalıkları Öğretmeni Celalettin Muhtar, Kiraz Hamdi adıyla anılan Ahmet Hamdi Paşa, Edirne Candarma Komutanı Mehmet Muhlis Paşa, *Vatan Kütüphanesi* sahibi Ohannes Ferit, Selanik avukatlarından (sonradan milletvekili) Emanuel Karasu, Sait Paşa damadı yazar Saffeti Ziya, *Sabah* gazetesi sahibi Mihran, *Tarih* gazetesi sahibi Filip sayılabilir.

Bunların verdiği curnallerden en ilginç Müstecabizade'nin elinden çıkmıştır. Müstecabizade İngiltere'den gelen kibrit kutusu kapklarının kan rengini andırdığını ve markasının da kılınc biçiminde olduğunu, dahası, üstünde birlik anlamına gelen Fransızca *Union* sözcüğünün yazılı bulunduğunu vede bunun özel bir düşünceye dayandığını curnal etmiştir ki bununla geleneksel curnal türünün bir kurucusu olarak görünür. Yalnız burada Müstecabizade'nin dürüstlüğüne de diyecek yoktur. Onun curnali suşuz ve günahsız bir insana yönelik değildir. O sadece Abdülhamit'in kuruntularından yararlanmak istemiştir. Şuna da dikkat etmek gerekir ki Müstecabizade bir Türk kurumuna değil, İngiliz kurumuna dil uzatmıştır. Daha sonraki yıllarda Damat Ferit Paşa'nın İtilaf Devletleri temsilcilerine Türkleri fitlediği göz önüne alınacak olursa, Müstecabizade'nin büyük bir ulusçu, büyük bir yurtsever olduğu da kabul edilebilir.

Buna karşılık, Süleyman Nazif'in curnali Üçüncü Ordu subaylarından Ferit Efendinin yüzüne kara çalmaktan öteye geçemez. Curnal, Ferit Efendinin Selanik ve Manastır'a dokuncalı dergiler soktuğunu haber vermektedir. Ama bu, Süleyman Nazif'in yurtsever olmadığını değil, sadece Meşrutiyet yönetimini benimsemediğini gösterir. Kaldı ki o, ilerdeki yıllarda, 1918'de, *Hadisat* gazetesine yazacağı *Kara Bir Gün* adlı yazısıyla büyük bir yurtsever olduğunu kuşku götürmez bir biçimde herkesin gözü önüne serecektir.

Emanuel Karasu'nun curnali de az çok Süleyman Nazif'inkine benzer. O da Avrupa'daki bir sergiye gitmek bahanesiyle —bu da olur mu ya— Selanik'ten ayrılan Tabip Rifat, Mehmet ve Aziz Efendilerin gerçek düşüncesinin fesatçılara katılmak olduğunu haber ve-

rir. Ne ki, Abdülhamit'in tahttan indirildiğini kendisine duyuracak kurula katılmakla Karasu da ilerki yıllarda bu curnallere bir oyun gözüyle baktığını ortaya koyacaktır.

Ali Kemal'in bir curnali ise şöyledir :

— Nazlı Hanım bugün Tunus'a gitmek için Paris'ten yola çıktı. Bir ay sonra Mısır'a gelecektir. Hüseyin Paşa ve İsmail Kemal Bey Paris'tedirler. O bilinen Jön Türk rezilleri Aptullah Cevdet, İshak Sükûti filan, yine burada, Memduh Paşa'nın adamı Baha'nın evinde toplandılar. Amaçları hükümetten yeni paralar vermektir. Baha bunun için İstanbul'a gitti. Bakii emr-ü ferman hazret-i men lehül emrindir.

Ali Kemal'in bir başka curnalinde de şunlar okunur :

— Cenova'dan yazdığım yazıya bir karşılık alamadım. Belki yüce buyruğunuz daha yoldadır. Buralarda işlerim bitti. Kulunuz bir buçuk ay kadar İsviçre'nin sessiz bir köşesinde dinlendikten sonra geri döneceğim. Herhalde bugün Lucerne'e gidiyorum. Emr-i sâmi veli niâmîlerini orada beklerim. Paris büyük kargaşalık içindedir. Mütevellî hazretlerinin ⁽¹⁾ kardeşi, İstanbul'a göndermek için Jön Türk arıyormuş. Yüce sayenizde Mısırca işlerimiz pek yolundadır. Ferman hazreti men lehül emrindir.

Ali Kemal bu curnallerden birincisini 1900, ikincisini de 1902 yılında yazmıştır. O, Jön Türkleri hiç sevmez. Onları boyuna Saray'a çekiştirir. Paris'teki Jön Türkleri Türkiye'ye dönmeye kandırmak için 1897 yılında Paris'e gelmiş olan Başhafiye Ahmet Celalettin Paşa'ya elinden gelen yardımı da esirgememiştir. 26 eylül 1897 günü Paris'ten Ebüzziya Tevfik'e yazdığı bir mektupta şunları söyleyecektir :

— Zaman bana müsaade eder de yayınlı uğraşırsam görürsünüz ki Jön Türklerin bulamadığından, bilemediğinden çok basınla yurdu-muza, memleketimize hizmet yolları vardır. Jön Türkler başkaları için de bu yolları kapadıklarından bunların ortadan kalkmaları benim de istediğim bir şeydi. Bu amaca hizmet etmek için Ahmet Paşa'ya yardım ettim. Bu yardımdan kolay da ne vardı? Ahmet Paşa onları götürmek, onlar da geri dönmek istiyorlardı.

Ali Kemal Ebüzziya'ya mektubunda bu işleri kendisi için bir şey beklemeden yaptığını da —hep aynı ağız— belirttikten sonra şunu da yumurtlar :

— Ulaşma olayından sonra beni de Paris elçiliği kâtipliğine kayırmak istiyorlarmış. Öyle olsun, dedim. Ancak yine *Teavün'e* ⁽¹⁾

(1) Mısır Hıdivi Abbas Hilmi Paşa anlatılmak isteniyor.

hizmet eden, *İkdam* gazetesi yazarı, yayın hayranı Kemal kalmak koşuluyla.

Bunlar lafın kösteğine vuran sözlerdir. Cenevre'de Jön Türklerin başını çeken Mizan'cı Murat Bey 1897 yılında Ahmet Celâlettin Paşa ile anlaşıp İstanbul'a dönünce Avrupa'ya serpilmiş öteki Jön Türkler de —Paris'te *Meşveret* gazetesini çıkaran Ahmet Rıza bu anlaşmaya katılmaz— İstanbul yolunu tutacak, Avrupa'da kalanlar ise önemli görevlere getirilecektir. Ali Kemal de casusluğunun ödülü olarak Brüksel Elçiliği ikinci kâtipliğini koparacak, bu arada Ahmet Paşa'nın Mısır'daki çiftliğini işletmek işini de üstlenecektir.

Yakma beni, *Mizan*'daki yazılarıyla aydınların ve Mülkiye Mektebindeki pervasızca konuşmalarıyla gençlerin sevgi ve saygısını kazanmış olan ve Namık Kemal'le Ziya Paşa'nın yarattığı özgürlük havasını büyütmüş bulunan Mizan'cı Murat Efendinin de daha Avrupa'ya kaçmadan önce Padişaha casusluk yaptığı bir Saray yazısından anlaşılmaktadır. 1893 yılında ilgililere gönderilen bu Saray yazısında *Hürriyet* adında, Londra'dan gönderilen bir gazetenin —bu, Ziya Paşa ile arkadaşlarının çıkardığı değil, Selim Faris adını taşıyan birinin yönettiği *Hürriyet*'tir.— memlekete sokulduğu bildirilmekte ve gereğinin yapılması buyrulmaktadır. Yazıda gazeteyi Padişaha sunanın Düyunu Umumiye Komseri Murat Bey olduğu da açıklanmaktadır ki bu, bizim Mizan'cı Murat Efendimizden başkası olmasa gerek.

Ahmet Bedevi Kuran'ın *İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler* adlı kitabından da Mısır Hıdivi Abbas Hilmi Paşa'nın casusluk yaptığı öğrenilebilir. Ahmet Bedevi Kuran şöyle der :

— Damat Mahmut Celalettin Paşa'nın oğulları Sabahattin ve Lütfullah Beyler de istemiye istemiye geldikleri Mısır topraklarından ayrılarak bir an önce Avrupa'ya dönmeyi istiyorlar ve bu konuda babalarını sıkıştırıyorlardı. Bunun çabuklaştırılması için de önemli nedenler vardı. Hıdiv Abbas Hilmi Paşa'nın Sultan Abdülhamit'le ilişkisi kurduğu ve konukların her gün yaptıkları işler üzerine Yıldız Sarayına teller çektiği anlaşılmıştı. Durum bu biçimde aydınlanınca Sabahattin ve Lütfullah Beyler Hıdive karşı soğuk bir tavır takınmaya başladılar. Beylerin takındığı bu tavır Hıdivin de hoşuna gitmemiş ve sonunda Mahmut Celalettin Paşa'ya İstanbul'a dönmelerini ve «Mahrusa» yatının buyruklarını beklediğini bildirmekle gerçek amacını ortaya atıvermiştir.

(1) *Teavün* : Zorbalık yönetimine karşı bir dergi. Ali Kemal de onun yazarı.

Yarar curnalcilerden biri de Tophane Müşiri ve Askerî Okullar Nazırı Zeki Paşa'dır. Onun 1899 yılında Abdülhamit'e yazdığı bir mektup hem curnalcilerin birbirlerini çekemediğini, hem yaptıkları işi sırf para için yaptıklarını, hem de o çağın devlet büyüklerinin ne ulu kişiler olduğunu göstermek bakımından çok önemlidir. Okuyalım :

— Sevgili Padişahım, her Bakanlar Kurulu toplantısı akşamı konuşulanların bir özetini atebei seniyei hazreti padişahilerine sunarım. Bu akşam değersiz kalemim buna varamıyor. Nedeni, Sadrazam Paşa kullarına on altı bin lira ihsan buyrulmasıdır. Bu kullarının özverisini onun karışık işlere yönelmiş haliyle ve bu kullarının her alandaki yoksunluğunu onun her türlü ihsanlara kavuşmasıyla karşılaştırınca kendimi denize atacağım geliyor — at be adam, at —. Tanrı için merhamet buyrulmasını ve hiç olmazsa yaz ayları köleniz çocuklarımın hava değişimine yardımcı olmak üzere Rumeli-hisarı'nda yıkıntı halini almış olup halkın bakışlarına karşı kötü bir manzara oluşturan değersiz sahilhanemin onarılması yolunda Saray hazinesinden her hafta yüz lira ödenmek üzere beş bin lira ihsan buyrulmasını istirham ederim. Olbapta...

Bu bitmek tükenmek bilmeyen yol üzerinde Abdülhak Hamit'in —teşekkür ona ki anadan doğma ozandır— yerine dokunmak da doğru olacaktır. Şairi Maderzat, Londra Elçiliğinde müsteşar bulunurken Saray'a gönderdiği bir mektupla Manchester Ermenilerini curnal etmek için gönüllü yazılır. Ama küçük bir dileği vardır. Adı geçen şehir şehbenderliği, Londra'daki görevine ek olarak kendisine verilmedir. Bunun için ayda beş bin liraya hayır demeyecektir.

Uzun lafın kısıası, bütün bu altın listecilerin durumu şunu gösterir :

— Curnal edilenler de curnal eder.

Bize kalırsa, zorbalık çağındaki insanların tek kusuru toptan hafiye yazılmamalarıdır. Herkes casusluğa kapılansa, ortada curnal edilecek kimse kalmayacak, casusluk örgütü, dolayısıyla de zorbalık yönetimi kendiliğinden ortadan kalkacaktır.

Ama bunlar çok ince işlerdir. Bunlara tüm ulusun aklının ermesi beklenemez. Oysa Eşref o yılların insanlarını uyarmaktan geri kalmamıştır :

Hafiye olmayanlarca belâdan kurtuluş yoktur

Denizde boğdurur, ya haps ettirir erbâb-ı vicdanı.

İşin tuhafı Eşref'in çağrısına en çok şehzade koşacaktır. Şehzade Yusuf İzzettin Efendi Yabancı Gümrüğü yazıcılarından Süleyman Efendi'yi curnal ederse de ortada yine bir şeyler yoktur :

— Bu adamda dokuncalı belgeler bulunup bulunmadığını bilmiyorum. Kesin olarak bilseydim derhal bildirirdim.

Belki de bu mektup kendisinden adı geçen üzerine bilgi sorulması sonucunda yazılmıştır. O bilmiyorsa biz de bilmiyoruz. Bildiğimiz bir şey varsa, o da Yusuf İzzettin Efendi'nin kaynatasından, kaynatasından tutun da öteki şehzadelere değin curnal edilmedik tek insan bırakmadığıdır. 1900 yılında Abdülhamit'e verdiği bir curnalde Şehzade Mecit Efendi'nin şu sözlerini yetiştirir :

— Reşat ve Kemal Efendilerin ikisi de benim yapacaklarımı onaylayacakları üzerine bana ortak bir senet verecek olsa, derhal İngiltere'ye kaçır. Padişahın zulmünden kurtulmak için her ne yapmak gerekirse yaparım.

Aynı curnalde Mecit Efendi'nin şu sözleri de yer alır :

— Zatı şahane bu mülkü tahrip ediyor. Devlet mahvoluyor. Osmanlı hanedanı ise bu hale karşı sesini çıkarmıyor. Ah, ben büyüklerimden yardım görsem, devleti Zatı Şahanenin zulmünden kurtarmak için canımı feda ederim. Ah, Zatı Şahaneye karşı son derece düşmanlığım vardır. Ah, param olsa her türlü şeyi yaparım.

Yusuf İzzettin bir başka curnalde de dairelerine önceleri yabancı gazetelerle dokuncalı bildiriler geldiğini, şimdi kendisinin, bunların önünü aldığını açıklar. Sonra da :

— Yazık, yüz bin kez yazık ki bu mel'unlar arasında kaldım : diyerek mel'unların beyinlerinde kartal kuşu gibi pervaz edeceği üzerine Padişaha söz verir. Sultanın haklarını araklamak isteyenleri de günü gününe Saray'a duyuracaktır.

Doğrusu, Şehzade Yusuf İzzettin Efendi gibi yakınlarına çamur atanlar hiç de eksik değildir. Ali Rıza adında biri de babası Ahmet Lütfü Paşa'yı curnal etmiştir. Hem de onu yurt hayınlığıyla suçlamıştır.

Şimdi isterseniz, dikkat gözümüzü bir dakika Çarlık Rusya'sına çevirelim. Çünkü Puşkin'in başından da böylece bir olay geçmiştir. Ama o babasını değil, babası onu ispiyonlamıştır.

Puşkin bir kez de «Amerikalı Tolstoy» diye ünlenen bir casusun gammazlığına uğrar. 1822 yılında imzasız olarak yayımlanan «Ovidius» adlı şiirin Puşkin'in elinden çıktığını başkente ileten, bu Amerikalı Tolstoy'dur. Bu zifos üzerine Puşkin'in çevresindeki polis çemberi daraldıkça daralır. Puşkin'in Gizli Büroda kamçılандığı söylenileri bile çıkar. Onurunun sarsıldığını duyan Puşkin, o günlerde eline geçerse, Amerikalı Tolstoy'la düello bile edecektir. Gerçeği şu ki, Puşkin, hiç bir vakit hafiyelerden, casuslardan, gelinalıcılardan,

tahtakozlardan yakasını sıyıraramamıştır. Ne yapsın, en kıyıda, köşede kalmış kasabalar bile gırtlığına değin onlarla doludur. Puşkin'in yaşam öyküsünü büyük gözyaşlarıyla yazmış olan Henri Troyat şöyle diyecektir :

— Çar I. Aleksandr'ın zorbalığı imparatorluğun sınırlarına değin uzanırdı. Sayısız casus ve gizli polis görev yapardı.

Hükümeti iki laf arası kötöleyen Puşkin'in gençlik arkadaşı Liprandi bunlardan biri ise, *Kuzey Arısı* dergisinin edebiyat elıştırmeni Bulgarin de bir ikincisidir. Bulgarin, gizli raporlar döşendiği, edebiyatçıları devlet büyüklerine fitlediği yetmiyormuş gibi, Polis Müdürü Benkendorf'un kendisine bir bir yazdırdığı yazıları da dergilere ulaştırır.

— 1826 yılında, Moskova'da arkadaşı Sobolenski'nin evinde kalan Puşkin, orada sabahtan gece yarılarında değin evin eşğini aşındıran aydınlar, süvari subayları, sarhoşlar, orospular arasında hafiyelerin de boy gösterdiğini görecektir. Ne ki, aydınların, sanatçıların girip çıktığı her evde polisin ayağı vardır. Candarma Komutanı Albay Bibikov, Polis Müdürüne verdiği bir curnalde şöyle yazar :

— Ozan Puşkin'i elden geldiğince izliyorum. Sık sık gittiği yerler Prenses Zenayda Volkonski'nin, Prens Viyazemski'nin, eski bakan Dimitriev'in, savcı Jikarev'in evleri. Konuşmalar daha çok edebiyat çevresinde dönüyor.

Demek, konuşmaların edebiyat çevresinde dönmesi de işe yaramıyor. Hafiyelerin gözünde Puşkin «Edebiyatın bir Robespierre'i» dir. Moskova polisi onu ünlü kumarcılar listesinin 36 numarasına yazmıştır. Gizli sineklerden Lokatelli onun 1826 yılında yapılan bir suikasta katılmadığını görünce üzülecektir.

Nedir, daha sonraki yıllarda Dostoyevski arkadaşlarıyla birlikte, sözünü ettiğimiz Bulgarin'e bir oyun oynar. Bulgarin'in bir tümcesini alarak onu, imzasının eşliğinde, yeni çıkardıkları bir derginin ilk sayfasına oturtur.

— Gerçek için ölüme hazırız, çünkü gerçeksiz yaşayamayız.

İyi düşünülecek olursa, bütün bu Amerikalı Tolstoy'lar Rus halkına kendi mutluluğunun bir aracı gözüyle bakan bencil çarlar için gereklidir. Onlar olmasa, çar da olamaz. 1839 yılında Petersburg ile Moskova'yı dolaşmış olan bir Fransız markisi şöyle diyecektir :

— Rusların boyun eğmek ve öykünmekten başka bir şeyleri yoktur. Düşüncelerinin yönetimi, yargıları, istemleri, her şey çarındır. Rusya'da tarih, çarın tarihidir. İnsanlar ve toprak çarın maddesel malı olduğu gibi, tarih de tinsel malıdır.

Denilebilir ki, Abdülhamit'in görüşü de bundan başkası değildir. Osmanlı İmparatorluğu içindeki her şey de Abdülhamit'in mutluluğuna göre düzene sokulmuştur. O daha şehzadeliğinde hafiye üstüne çalışmaya başlamıştır. Ağabeyi Murat'ın, Mustafa Paşa'nın konağında, Köçeoğlu'nun Üsküdar'daki bağında, Madam Flori'nin köşkünde, ya da Kurbalıdere'deki evde Yeni Osmanlılarla yaptığı bütün toplantıları günü gününe haber alır. Ama duygularını açığa vurmamakta da çok ustadır. Tahta çıkışının sekizinci günü Namık Kemal'e şöyle diyecektir :

— Allah için olsun Kemal Bey, hep birlikte çalışalım. Bu devlet ve sultanlığı eski halinden daha yüce bir kata çıkaralım.

Mizan'cı Murat Bey de, daha sonraki yıllarda, işlerin gidişinden sızlanmak için Abdülhamit'in huzuruna çıktığı vakit onun, ayağını ya da eteğini öpmesine meydan bırakmaz. Üstelik ona Anayasa düşüncesinin, halkın bildiğinin tersine, Mithat Paşa'nın kafasından değil, kendi kafasından çıktığını söyler. Meclisi Mebusanı da bakanların üstelemeleri üzerine askıya aldığını belirtir. İki saat on dakika süren bu konuşma, o günden başlayarak, sık sık huzura kabul olunarak birçok önemli işleri birlikte çözmek kararıyla sona erer. Gelgelelim Mizan'cı Murat Efendi, o günden sonra, ne huzura kabul edilir, ne de kendisinden herhangi bir iş üzerinde düşüncesi sorulur.

Lafın dümenini çözmek gerekirse, Abdülhamit'in bu dış görünüşü altında halk yönetimini memleket için dokuncalı gören ve her şeyin kendisiyle başladığına inanan bir kişilik yattığını noktalamalıyız. Abdülhamit'le taht pazarlıkları yapan Rüşti Paşa'yı —bu pazarlıkların kiminde Mithat Paşa da bulunmuştur— bir gün Maslak köşkünden dönerken gören Şehzade Kemalettin Efendi yanında bulunan Belediye Meclisi eski üyelerinden İstinye'li Gül Tevfik Beye şöyle der :

— Rüşti Paşa biraderden geliyor. Aman git Paşa'yı gör, birader gözüktüğü gibi değildir. Gözlerini açsın.

Aynı uyarıyı Ebüzziya da bir ara Abdülhamit'in ortaklık önerisine kapılan Namık Kemal'e yapar :

— Aldanma Kemal, o her vakit Sultan Murat'ın dediği adamdır. Bugün sana, bana başka türlü görünebilir. Ama hiç bir vakit başka türlü olamaz. Çünkü yaratılışı bu işe elverişli değildir.

Şu var ki «Padişahın, kuşkulandığı adamı memaliki şahaneden dışarı atmaya hakkı vardır» bendi Kanuni Esasi'nin 113. maddesine yerleştirilince Abdülhamit artık dış görünüşü de umursamaz olacaktı.

Doğrusunda bu madde polis ve hafiye örgütünün yurdun başına zulüm makinesi kesileceğini açıkça dile getirmektedir. Ama kim bunun bilincindedir? Anayasanın düzenlendiği günlerde Meclis tam bir sorumsuzluk görünümündedir. Mithat Paşa şöyle yakını :

— Mecliste bana arkadaş olacak iki, üç kişi bulamıyorum. Özgürlük düşüncelerine güvendiklerim hep bana karşı çıkıyor. İşte Rüşti Paşa bile Cevdet Paşa'nın düşüncesine sığınmaya başladı. Çektiğimi bir ben bilirim.

Mithat Paşa'nın bu sözü XIX. yüzyılın ikinci yarısında yaşamış ozan Deli Hikmet'in şu ikililiğini de bütünleyebilir :

Biz ne alçak köpekleriz

Kimi görsek etekleriz.

Ama hafiyeler de insanoğlunun hamurundan başka bir şeyle yoğrulmuş değildir. Bu, unutulmamalıdır. İkinci Meşrutiyet'in ilânından birkaç gün sonra kara sineklerin çoğu, özgürlük kokartını yakalarına takıp, meydanlarda çalım satmışlardır. Ahmet İhsan, Abdülhamit için de aynı şeyi söyler :

— Abdülhamit Meşrutiyetin ikinci haftasında cuma selamlığına çıkarken yakasına meşrutiyet ve özgürlük kokartını takmaktan utanmamıştır.

Burada belki Abdülhamit'in koyun tüccarlığını anımsamak da yerinde olacaktır.

Abdülhamit, şehzadeliğinde, her yıl 500 - 600 Merinos koyunu alır, bunları çiftliğinde beslerdi. Yavrularını, sütünü, yapağını satar, kısır olanları ise kasaplara aktarırdı. Böylece koyun başına bir lira, bir mecdiye kazanmış olurdu. Bu arada üstübeç ticareti yapmaktan da geri kalmazdı. Sonraları özel doktoru Atıf Hüseyin Beye bunun öyküsünü şöyle anlatır :

— Üstübeç Venedik'ten gelir. Boyacılar kullanır. Ben daha ucuz satardım. Herkes benden alırdı. Ondan da çok para kazandım.

İyi bir şeydir ticaret alanında başarı sağlamak. İnsanlara belli bir açık göznlük kazandırır. Dahası, ticaret alanında kendini bileyen kişi, yurdunun sorunlarını da kolayca çözebilir.

Dikkat ki dikkat!

Burada bir tehlike de vardır.

Devlet yönetmeye kalkan biri yurttaşlarına koyun gözüyle bakıp onların yünü, sütünü, yapağını ayrı ayrı satmaya heveslendi mi iş yanlış kayışlanmış olur. Çünkü, ah büyük sözlerim, uyanıklık başka şey, ticaret başka şeydir.

Dikkat, burada şu da sorulmalıdır :

— Meşrutiyet'te yakalarına özgürlük kokartı takıp sokaklara fırlayan hafiyeler onları kaç gün taşımışlardır?

kendi eliyle

•

ilhan berk

I

İlhan Berk. 1918, Manisa. Boy: 1.70. Göz: Siyah. Renk: Buğday. Bir insan. Herkes gibi ⁽¹⁾.

Bir fotoğrafta uzun pantolonlar, uzun saçlar, uzun kollar (bilinmez niçin).

Bir açık hava fotoğrafı, güneşli, duru. Ayaklarına düşüyor gölgesi bir ağacın.

Uzun saçları uzun yüzüne vurmuş ve yanında duruyor deli ablası (hep soyunuk dolaşan ve topuklarına çıkan saçları).

Gök boş. Önüne bakıyor. Ürkek. Utangaç ve ayakta. Böyle koşmağa başlar yeryüzünü.

Önüne bakan gözleri solgun. Biliyoruz solgun okullarda yetişmiştir ve ancak bayramları tutmuştur babasının elinden.

Bodur. Kara. Kunt babasının. —bir yığın elli, bir yığın kadınla yattığından— Durgun, sıkıntılı. Sanki yeryüzünün düşme hızını inceliyordur.

Beyaz, uzun, güzel bir kadının elinden tuttuğu yeryüzünün. Hep uzun, hep beyaz, hep güzel bir kadının.

(1) Bir şiirde böyle bir köğük düşürür kendisi için, bir dipnot halinde, yazmak için adını, kendi eliyle, tek bir satırla: Bu kadar yeter! der gibi, bir üçüncü kişi ağzıyla (Bir sonsuzluk özlemi mi? Ama biz konumuza dönelim, İlhan Berk diye).

Ve birlikte yatıp kalktıkları (ne zamana kadar?). Uyanır uyanmaz uzun ablasına koştığı, uzun bir avludan.

Dar alınlı ve sık saçlı. Ve kara gözleri çıkık, patlak.

Bir okullu ve belli bir kızı seviyor. Esmer ve hep gülen. Ve bir kahkaha çiçeği gibi kalabalık.

Evler, sokaklar ve daha denizi görmemiştir, burnunun dibindeki denizi. Ve hâlâ evdedir ağabeyleri.

Uzun biri ve tabancasıyla gider gittiği her yere ve her sabah atı bağlanır.

Ve dip odalı evler gibi sinirli, gergin ve karanlık.

Ve korkunç birinci mevki kokan ikincisi (bir morina balığı gibi tembeler ve cepaynalı).

Ve yıkık ve ezik olan üçüncüsü —ki kulağının arkasına bir ciğarayla dolaşır ve mendilinde kenar süsleri.

Ve küçük evleri küçük bir sokağa açılır ve çıkmaz (bir gün bu evi bırakıp çıkacaktır ve bir daha dönmeyecektir).

Bir çocukluk, su yollarına çıkan ve onun bunun elinden tuttuğu (gök görünmüyordur çünkü evlerinden

Ve hep dimdiktir saçları).

Ayakta duran ablasının elinde bir eli. Ve çok sıkılmış.

Ve daha o zamandan: Ben sıkıntıyım! mı diyor?

Bir fotoğraf, çürük sularda yıkanmış ve onun için güneşsiz, soluk ve de el boyunda.

II

Artık uzun tozlu yollar, güneşler, hep uzun tozlu yollar, güneşler.

Biliyoruz açık hava okullarında derslere girmiş «Tanrı'ya Ölüm!» diye yazmıştır karatahtalara.

Ve ilk denklemini yapmıştır sürgünlüğün. Kara sürgünlüğün. Ama lambası hep yanık.

Ve birden emeğin tarihinde en sevdiği renk: Kırmızı.

En sevdiği çiçek: Sardunya.

Ve en sevdiği söz: «Ancak fakir olan iyi şiir yazar.»

Artık çocukları, durmadan çocukları okşar. Ve küçük su yollarına iner.

(sokakları dolaşan bir rüzgâr kalır mı? der)

Biraz ağaçlar girer şiire.

Kaya oyukları, tarih, tuz.

Şafaklar biraz.

Biraz gök (güneşlerde gezmiş, *Günaydın Yeryüzü! diye bağır-*
mıştır ve çamur gibidir sular)

Böylece başka resimlere vuracaktır yüzü, başka yüzlere

Kalabalıklara.

Dört yolağızlarına çıkıp bakmıştır çünkü

Ve şiir Ağırceza'dadır

Ve çeteci yüzüyle dolaşıyordur.

Artık öğrenilecek bir derstir yeryüzü

Bir kadınla akıllı, esmer

Bir çocukla dal gibi.

Onun için her sabah bir böcek bilimci gibi uyanır: Yeryüzü
yazılacaktır

Ve bütün meşe ağaçları

Bütün evler, sokaklar

Subasmaları.

Birden görmüştür çünkü kanı

Sızan, toplanan ve kalan.

Bıyıklı, zayıf, dalgın düşmüştür yüzü.

III

Artık yeraltlarındadır sıra. Ey Freud! Ey Kierkegaard! Ey yalnızlık! diyerek.

Sokaklar bitmiş ve göğün yüzü buruşmuştur

Ve çoktur nasıl

(ta Galile içlerinden yürüyerek gelmiştir. Yıkık, bungan resimler çekilmiştir

Ve gençliğini çoktan geride bırakmıştır dünyamız).

Artık elinin altında hep beyaz bir kâğıt: Beyazın Dilbilimi'ne çalışıyordur:

Genç bir şiir için.

Bilir ki sular, yalazlar, fırtınalar eskimiştir ve çekip gitmiştir Mısırlı yerölçücüleri.

Hem gök öğrenilmiş ve güneşler yanlıştır.

Sayrılı, dalgın hep *silbaştan*larla gidip gelen bir el (uyaklar, ölü sözcükler).

Çiviyazılarını söküyordur (önce rüzgârı düşün! mü diyordur).

Ve aşklar ki bir çocuğun yüzü gibi ve hiç büyümemiştir.

Çifte intiharlar kurar o *Çokgüzel* için. Hep başarısız.

Yani biraz daha uzar boyu ve önüne bakar bütün fotoğraflarda.

Bütün fotoğraflarda dünyaya yeniden gelmek istiyor gibidir (oysa gök boşanıyordur dışarda)

Dışarda ısısal ölümü başlamıştır evrenin ve ağmıştır dışardaki yeryüzü.

Yani yavaş, sessiz bir ihtiyarlık şiirine çalışıyordur: Bütün kalemelerin uçları açık

Ve sıvalı kolları.

kara anılar

ismet zeki eyuboğlu

— 1 —

Anının da karası akı mı olurmuş, diyenler çıkabilir, doğrudur da birbakıma. Anı, kendi bütünlüğü içinde, bir kalıntıdır. Yalnız etkisi değişik olur. Ancak benim anılarım karadır gerçekten, birtakım karanlık kimselerin etkisi, içinin dışa vuruşu ile kararmış bu anılar.

1971 yılının yaz sonlarına doğru, şu Sıkıyönetim denen akı karadan seçemeyen kimselerin ali kıran baş kesen kesildikleri, dönemlerdeydi. Sabahattin Eyuboğlu, Azra Erhat, Vedat Günyol gibi üç sevdiğim can içeri atılmış, yurdunu seven bir kimseye en ağır gelecek suçlarla, düzenlerle suçlanmışlardı tek tek. Gizli örgüt kurmakla, yurt dışında birtakım yıkıcı kuruluşlarla ilgi sağlayıp yurdun geleceğini karartmakla, ülkeyi yıkmakla, yönetimi değiştirmekle, yıkıcı kuruluşlara gizli üye olmakla suçlanmışlardı. Oysa benim çok iyi tanıdığımı sandığım bu kimseler gizli örgüt kurmak, gizli kuruluşlara üye olmak şöyle dursun Türkiye Cumhuriyeti Nüfus Kütüğü'nden başka bir yerde yazılı bile değillerdi.

Bir aydın olarak bana sayılmaz iyilikleri olan, yakınım, amcamın oğlu Sabahattin Eyuboğlu'yu o durumda görmek, boyuna ma-vi, yeşil görmeye alışmış gözlerini Maltepe Askeri Tutuklularevi'nin beton tavanlarına bakma gereğinde bırakanlara karşı eli kolu bağlı kalmak olacak iş değildi. Onu öyle görmek, ondan daha çok, üzüntülere kapılmak demekti benim için. Bu duygularla üzüle üzüle git-tim Maltepe Askeri Tutuklularevine, sıraya girdim. Demir parmak-

lıklar önünde karşılaştınca, beni görünce, yüzünün çizgi çizgi kırışan, bana yarı dargın, yarı kızgın, kovarcasına bakan gözlerini unutamıyorum aradan dört beş yıl geçmesine karşılık. Birden çıkıştı bana, o kızdığını, birini bile bile kırdığını bir kez bile görmediğim, duymadığım insan: «Sırası mıydı bunları söylemenin, benim habirim var mıydı o mektuplardan? Kim yazmış onları? Hadi be sen de. İçtin içtin kendinden uydurdun.» Şaşıp kaldım olduğum yerde. Sonra beni kovar gibi elini salladı: «Hadi hadi be sen de.»

Neden böyle söylüyordu, ortada ne vardı, birden kestiremedim. Ona da bir iki söz söyleyemedim. Yalnız «ben ne dediğini anlamıyorum» diyebildim, demir parmaklıklı pencerenin önünden ayrıldım ister istemez. Bir daha da gitmedim onu görmeye Maltepeye. Salıverildikten onbeş yirmi gün sonra «Nine Gecesi» dediğimiz, haftalık cuma akşamları toplantısında yengemin, onun annesinin, evinde buluştuk. Yenip içildi, sofraya kalkmamıştı daha, son kadehlerimizi yudumluyorduk, eski konu açıldı birden. Bedri Rahmi Eyuboğlu, eşi Eren Eyuboğlu, amcamın öteki oğlu, Bedri Rahmi'nin oğlu Mehmet'le eşi, daha birkaç yakınımız birlikteydik. Sabahattin Eyuboğlu, daha önce bir türlü kestiremediğim, son sözünü söyleyip, karanlığı aydınlatmıştı. Onları ben «ihbar» etmişim, bir sürü yalanlar, uydurmalar düzenleyip içeri attırmışım. Ancak ne söylemişim, neler uydurmuşum belli değil. Sabahattin Eyuboğlu, bana: «Sen içmişsin, ne dediğini bilmiyordun attın, yalanlar söyledin, canımıza okudun» türünden sözler söylemesin mi? Ne denir bu sözlere karşı? Susulur, ya da gülünür. Ben de öyle yaptım. Birden Mehmet Eyuboğlu atıldı: «Amca, İsmet ağabey demek ki ne dediğini bilmeyen, kendinden geçmiş bir adamdır öyle mi? Olmaz öyle iş.» deyince biraz içim açılır gibi oldu.

Bir daha bu konuya dönülmedi. Bütün toplantılarımızda bu iç kırıngı belirsiz de olsa sürüp gitti. Öldüğünde de öyleydi sanırım. Yavaş yavaş bu kırıngı külleniyordu da bir türlü silinip gitmiyordu, onda da bende de. Sabahattin Eyuboğlu öldü, biz de onunla biraz öldük artık. Aradan aylar geçti. Bebekte, Özdemir Asaf'ın meyhanesinde, bir gece birçok dost toplandık. Aramızda Nevzat Üstün'le eşi de vardı (orada karşılaşmıştık). Nevzat Üstün'le sıkı fıkı bir yakınlığım yoktu, şöyle selâmlaşıp geçerdik. Elinde kadeh bana doğru geldi, durdu, başını salladı, kadehini biraz yukarı kaldırarak bana: «Ben seni sevmiyorum, yüzünü görmek bile istemiyorum, sana kitaplarımı gönderecektim, sonra caydım, paket evde duruyor.» dedi. Şaşırdım gene, duraladım. «Ne demek istiyorsun ya

hu» dedim. Buna: «Bana Mehmet Ali Cimcoz dedi ki, o İsmet yok mu İsmet, Sabahattin'i o ihbar etti, içeri attırdı, başına yıkım getirdi,» demesin mi? Gel de kızma şimdi. Kızmadım, dilimin döndüğünce bir iki söz ettim, Nevzat Üstün'e bu açıklamasından dolayı «sağol» dedim. Sonra o da bunun çok alçakça, yüzüsüzce bir yalan olduğunu anladı ki, bana göndermediği kitaplarını gönderdi.

Kendisi ile karşılaştığımda «ağabey» diye karşılık verdiğim sayın Mehmet Ali Cimcoz, besbelli Nevzat Üstün'ün, Sabahattin Eyuboğlu'ya bunları söylemişti. Sonraları, Sabahattin Eyuboğlu'ya kendisini, benim «ihbar» ettiğimi sayın Mehmet Ali Cimcoz'un söylediğini başkalarından da duydum. Benim böyle bir «ihbar» işini yaptığım söylentisini sonradan Fazıl Hüsnü Dağlarca'dan, Oytay Akbal'dan, Hilmi Yavuz'dan, Vedat Günyol'dan, Ankarada birçok tanıdığımdan dinledim, konuyu açıkça konuştuk, kimin yalan söylediği zamanla ortaya çıktı.

Bir olayı «ihbar» edebilmek için önce bilmek gerekir. Benim bildiğim ne vardı? Hangi dosyada benim söylediğim suçla ilgili bir belirti, bir sav bulunuyordu, bilen duyan yoktu. Sayın M. Ali Cimcoz bunları nereden, kimden duymuştu, kendi de bilmiyordu, ortada böyle bir olay yoktuki bilsin.

Aradan geçen süre onların aklanması ile sonuçlandı, dosyada olup bitenler, neden içeri alındıkları, tutuklandıkları, hangi olaylar yüzünden yargıladıkları aydınlığa kavuştu. Ben de kurtuldum. Ne yazıkki Sabahattin Eyuboğlu bunları bilemeden, öğrenemeden gitti dünyamızdan.

Sabahattin Eyuboğlu, Vedat Günyol, Azra Erhat canların tutuklanmalarına tek nedenin Magdalena Rufer adlı İsviçre uyruklu tanıdığımızın, aşırı içkili olduğu bir sırada, Azra Erhat'a telefon ederek: «Bu işler seçimle düzelmez, ben çatalı alıp ihtilâl yapacağım» demesi, bunun da polislerce teype alınması olduğu açıkça anlaşıldı. Sabahattin Eyuboğlu ile Avrupa geleneklerine uygun bir anlaşma ortamında arkadaş olan bu bayan yirmibeş yıldır yaşadığı Türkiye'yi de, Türkleri de, fûrkçeyi de bir türlü sevmemiş, bize ısınamamıştı. Bu yüzden, daha çok, yabancı bayanlarla arkadaşlık eder, yakınlık kurardı. Kendini çok sevdiği piyanoya adanmış, bütün çalışmalarına, didinmelerine karşılık çevresine kendini ısındıramamıştı. Bundan dolayı tedirgindi, sık sık kızar, tartışırken birden hırçınlaşır, pazartesi toplantıları için: «Bu evde yalnız edebiyat konuşuluyor, ben istemiyorum, sevmiyorum, ben burda niye duruyorum?» diye bana da çıkıştırdı. Bir gün de Sabahattin Eyuboğlu

ona: «Boşuna mı attılar bizi içeri, neydi o deli dolu konuşutukların, daha Türkçe bile öğrenememişsin» deyince, gene öfkelenen bu bayan: «Ben öğrendiklerimi de unutmak istiyorum, sevmiyorum Türkçesi, bu ülkeyi» demiş, bunun üzerine Sabahattin Eyuboğlu'dan: «Pe-ki seni zorla tutan mı var?» karşılığını almıştı.

Bu olaylar akıp gide dursun, benim içimdeki eziklik, üstelik bilmediğim, ilgim olmayan bir konuda suçlanmam daha da üzücü, yıkıcı oldu benim için. Avrupada patlak veren gençlik olayları Türkiye'ye de sıçramıştı. 1949-50 yılları arasında, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde birkaç kez gördüğüm Selma Sami Coşar adlı bir kız, sonradan, İngiltere'ye gitmiş, bir İngilizle evlenmiş, Avrupa'da okuyan Türk öğrencilerle ilişkiler kurmuştu. Pazartesi toplantılarına gelen kimi Avrupalı bayanlarla ilişkisi vardı, mektuplaşırdı. Avrupa'daki gençlik olayları konusunda bilgi alır, bilgi verirdi. İşte bu Selma Sami'ye burada Megdalena Rufer'in İsviçreden Türkiye'ye kızını görmeye gelen yaşlı anası aracılığı ile Avrupada postaya atılmak üzere mektup gönderildiği söyleniyordu. Sabahattin Eyuboğlu bunları bilmiyordu. Sonra bu mektup olayı da bana yüklendi. Oysa ben Türkiye'den böyle bir mektup göndersem polisin eline kolay geçerdi, üstelik dosyaya da girer, ben de tutuklanırdım. Ayrıca benim Selma Sami ile en küçük bir yakınlığım, ilişkim de yoktu.

Zaman, bu mektuplaşma olayında da, benim ilgim olmadığını bütün çıplaklığı ile ortaya çıkardı. Ne yazıkki Sabahattin Eyuboğlu bunun öğrenemeden gitti.

Sabahattin Eyuboğlu pırıl pırıl bir insandı, ancak çevresinde toplananları iyi tanıyamazdı. Bütün insanları arınmış, süzölmüş, ıslıl ıslıl sanır, severdi. Birisi ile arası açıldığında bile suçu önce kendisinde bulur, kimseye öfkelenmez, hıncı duymazdı. İyi dediği bir kimsenin bir yığın kötülüğünü bile görse, kolay kolay, eski yargısını değiştirmez, o kimsenin iyi olduğunda uzun süre direnir dururdu. O, insanlara yüreği ile bakan, onların seslerini, konuşmalarını gönül kulağı ile dinleyen, duyguları ile seven, beğenen bir «gönül adamı»ydı. Öyle yaşadı, öyle gitti. Sayısız iyilikler ettiği, şiirlerini çevirip yabancı dillerde tanıttığı, eksiklerini seve seve, bir gönül borcu sayarak düzelttiği kimi yakınlarının sudan, gereksiz, çocukça nedenlerle kendine kırılmalarına bile iyi yürekle bakar, onlardan kolay kolay yüz çevirmez, bir gün dönüp geleceklerini bekledi. Nerde öylesi, tutuklularevinden salıverildikten sonra bir kuru

«geçmiş olsun» demek şöyle dursun, cenazesine bile gelmeyen sevdikleri, beğendikleri, övdükleri vardı, gördük onları bir bir.

Ölümünden yıllarca önceydi, evinin avlusunda, asmanın altında toplanmıştık. Rauf Mutluay'ın ilk kez geldiğini sandığım sıcak bir geceydi. Nerden çıktı bilemiyorum, bir «Kutadgu Bilig» tartışması koptu Mutluay'la benim aramda. Bu adı geçen yapıt üzerinde çok mu çok çalışmıştım «Turancı» olduğum yıllarda. Bir aralık bu eski saldırganlığın verdiği alışkanlıkla Mutluay'a: «Peki siz Kutadgu Bilig'in aslını okudunuz mu, o dili biliyor musunuz?» türünden biraz saygısızca bir soru yönelttim. Mutluay da «okumadım, bilmiyorum» deyince, ben gene saldırganca: «Öyleyse ne konuşuyoruz?» dedim. Bu saygılı bir konuşma değildi doğrusu. Sabahattin Eyuboğlu bana, bundan dolayı, çok kızdı, Mutluay gittikten sonra: «Ben burda böyle konuşmalar istemem, git kavganı dışarda yap, sen burda evsahibi durumundasın, saygılı, ağırbaşlı olman gerekir, yapma bunu bir daha» diyerek beni kovdu. Başka bir gün Vedat Günyol'u da kovmuştu öyle. Ancak, bütün bunları, içinin arınmış, insan sevgisi ile dolu olmasından yapıyordu, öfkesinden, karşıt düşüncelere katlanamadığından değil.

Gene bir pazartesi toplantısında, seçimleri A.P. nin kazanması yüzünden kızmış, «bu halk adam olmaz» gibi çok yakışıksız bir söz söylemiştim. Birden kızdı, «ulan adam sen olmazsın hırbo, halk yy. lar boyunca kandırılmış, şaşırtılmış, kötüye iyi, eğriye doğru diye inandırılmış. Onun birden düzelmesi, eski alışkanlıklarından sıyrılması kolay mı? Eğitimle, seçimle olacak bu işler,» dediğini unutmuyorum. Halka toz kondurmaz, onu çıldırasıya severdi. İşte bu köklü sevgi, bu iyilikten başka gözlük kullanmayan gönül gözü, onun çevresinde kötüler, içi karaları, çıkarıcıları, gösterişi, gününü gün etmeyi sevenleri görmesini, anlamasını önledi boyuna.

Bir yaz günü (haziran ortaları) asmanın altında oturmuş konuşuyorduk, öğle yemeğini yiyor, tartışıyorduk. Ben gene biraz rakı almıştım. Konuşma dönüp dolaşıp, ikimizin de çok iyi tanıdığımız bir ozan-yazar üzerinde yoğunlaştı. Bu ozan-yazarı, aramızda geçen özel bir olay nedeniyle sevmiyordum. Ben, onu sevmediğimi, nedeninin de özel olduğunu söyleyince Sabahattin Eyuboğlu kızdı, gülerek, gene de kızdığını gizlemeye çalışarak: «Bana bak, İsmet kardeş, bir insanı yargılar, değerlendirirken ölçü olarak kendini, kendinle onun arasında geçen bir olayı alma. Bu seni bir yandan küçük düşürür, bir yandan da yanıltır. İnsanlarla ilgili yargılarını

verirken ilkin duygularından arın» anlamında sözler söyledi. Ben de: «Peki özel, kişisel ilişkiler, olaylar olmayınca insanları nasıl anlar, nasıl tanırız? Bir yerde, karşısındakini tartmak için, insanın kendi «ben»i ölçü olarak alınma gereğindedir,» dedim. Güldü «bu filosofça bir tutum değildir» dedi.

Bu düşünceye, bu tutuma bağlı kalması da kimi insanları gerçek yanları ile anlamasına engel olmuştur.

Evet, başkalarını anlamada «ben» kesin geçerliği olan pek sağlam bir ölçü değildir. Ancak onsuz da insanları tanıma olanağı yoktur. Bana kötülük yapan, iyiliklerimi bilmeyen bir kimse, günün birinde başkalarına da kötülük yapabilir. İyilik de, kötülük de bir eylem olarak, insan «ben»inin dışında, ondan büsbütün kopuk bir davranış değildir.

şiiirler

metin eloğlu

KELEŞLEME

Bire bin katan şiir
Ufalana ufalana büyüyor
Gülüyor
Şiirsizliğin bamtelindeki kir;

Fincan dolusu denizlerde
Hiçliğı tadılası yazlarda.

BAĞBOZUMU

çok tanrıyı sipitip da
tek tanrıyı yaratan tanrı
açacınalığın tin/tok'luğuna bir gözatıp
pisipisine götürürken gövdeyi kan
ciscıbil yoksulluğunun esiniyle
tanrısızlığı da yaratamaz mı
sağına soluna değil —hey—
şu tövbesiz denizlere bakınip

bir bilim-kurgu öyküsü

•

orhan duru

KAMU OYU OLUŞTURMASI

Üç bin ışık yılı uzakta bir takım akıllı yaratıklar, bilemeyeceğimiz anlaşıma aygıtları ve yollarıyla, dünyanın ele geçirilmesi ve bir sömürge yapılması konusunu görüşüyorlardı birbirleriyle. Galaksinin büyük bir bölümünü kapsıyan yıldızlararası en güçlü örgütün üyeleri idi söz konusu yaratıkların her biri. Ve yönetim kurulu salonu diyebileceğimiz bir uzaysal mekânda toplanmış, verip ve riştiriyorlardı birbirilerine.

«Bu iş iyi yürümüyor.» diyordu bir üye. «Bu iş iyi yürümüyor. 200 uzay yılı geçti aradan. Başarılı bir çıkartma bile yapamadık üç numaralı gezegene, bu (Dünya) denilen Tanrının belâsı yere! Yeteri kadar etkin bir örgütlenme ve hazırlık yok. Aslında daha başında Laser ışınları ile temizleyip, uzay gemilerimizi indirerek ele geçirebilirdik burayı. Bu iş bana verilseydi çoktan...»

Sinirlenip duyargalarından kabarcıklar ve baloncuklar salıyor ve belirip yiten emici organlarına potasyum permanganat atıyordu yatıştırmak için kendini...

Yanında oturan yaratık ise karşı çıktı bu görüşlere, kışkıklarını oynatarak ve vücudunun iç basıncını bir düğmeye basıp ayarlayarak:

«Doğrusu böyle herşeyi silahlanma, çıkarma yapma, asker indirme, asıp kesme açısından ele alıp değerlendirenlere acıyorum. Benden önce konuşan sayın üye, herşeyi asker gözüyle görüyor. Bam-bum... Herşey tamam. Ama masraflı bir görüş bu! Olmaz öyle

şey. Hem masraflı, hem de yasalara ve törelere uygun değil. Daha önce gördük bunun örneklerini. Sertlik ancak sertlik doğurur. Ayrıca Dünya'ya saldırı için uzay filomuz yeteri kadar güçlü değil. Güçlü olsa bile, filo'nun oraya ulaşması için harcanacak emek ve enerjiyi düşünün. Yeni uzay gemileri yapmamız, yeni ordular kurmamız gerekiyor. Hazinesimizin durumunu bilgi-sayardan sorabilirsiniz. Hepimizin ele geçirmek için özlemini çektiğimiz dünyayı, örgütümüzün egemenliği altına almak için, başka yollar uygulanıyor, daha uygarca yollar. Yönetim kurulumuzun daha önce benimsediği planlar gereğince...»

Asker üye öfkeleni bu sözlere. Bağırma denilebilecek davranışlarda, titreşimlerde bulunarak «O planlar ne işe yaradı bugüne dek?» dedi. Bir yandan mor dumanlar çıkarıyordu orasında burasında beliren vantuzlarından ve solungaçlarından. Ne işe yaradı o planlar? Dünyayı çoktan ele geçirebilirdik. Bunu yapmadığımız gibi burada oturup boşuna tartışmalarla ömür tüketiyoruz.»

Yönetim kurulu başkanı olan çok yetkili ve sorumlu yaratık-ters yüz edilmiş bir ahtapota benziyordu - bu tartışmaya katılmak zorunluğunu duydu birden.

«Nasıl bir plan hazırlamıştık? Bu, ehh, neydi? Evet... Dünya denilen gezegen için?» diye sordu.

Bir başka üye, atıldı ortaya, heyecanla:

«Ben bilgi vereyim sayın başkan! Bu konuda araştırmalarda bulundum. Toplantıya gelmeden önce bilgi-sayar'a başvurarak önemli verileri topladım. Genellikle başka gezegenleri, hele akıllı yaratıkların bulunduğu gezegenleri *de facto* olarak işgal etmeden önce, yerlilerle yumuşatma ve hazırlama döneminden geçiriyoruz. Buna kamu oyu oluşturması da deniliyor. Böylece savunma ve direnme güçleri azalıyor. Kamu oyu oluşturuluyor, uzaydan gelmesi olasılığı bulunan yaratıklara karşı. Yerliler zihince hazır duruma getiriliyor. Uzayda daha üstün uygarlıklar bulunduğu, hepsinin kafasına yerleştiriliyor yavaş yavaş, sonra beklenmedik bir baskınla ele geçiriliyor gezegen. Söz konusu dünya denilen gezegen için de, her zaman geçerli olan bu yöntemi uyguluyoruz. Bilgi-Sayar'ın verilerine göre oraya bir kamu oyu oluşturma uzmanı yollamışız bile. Durumun olgunlaşmasını bekliyoruz. Uzmanın olumlu raporlar geliyor.»

«Son gelen raporu okuyun!» dedi başkan. Bütün yönetim kurulu üyeleri, raporu dinlemek için dikkat kesildiler birden.

«Raporu okuyorum sayın başkan ve üyeler:

Yüksek Örgüt başkanlığına stop iki ayaklı ve dikine duran ilkel yaratıkların yumuşatılması işi, verilen plan ve emirler gereğince olumlu ilerliyor stop çeşitli teknikler denedikten sonra, ilkel yaratıkların bağınazlıklarını ve saplantılarını görerek, eski Tanrılarla uzay yaratıkları arasında bağ kuran bir kitap yazdım stop büyük bir başarı sağladı kitap stop şimdiden çok zenginim stop dünya üzerinde bütün bu ilkel yaratık topluluklarının dillerine çevrildi stop yavaş yavaş işgale hazır duruma geliyorlar stop daha da geliştiriyorum çalışmalarımı stop saygılar stop ajan E.V.D.»

«Neymiş yazdığı kitabın adı diye sordu başkan yaratık.»

«Tanrıların Arabaları.» diye yanıtladı üye.

şiiirler

halil ibrahim bahar

SİSLİ

solgun güneş sisleri aralayarak
aydınlatmağa çalışıyor yosunlu çatıları
hüzünse konuşmanıza engel oluyor
ayaklarınız çekiyor kendiliğinden ağaçlar arasına
ve yalnızsınız
dalgalık birkaç orman kuşu
gittikçe ıslanıyor üstünüz başınız
dönseniz artık
ama nereye

SÖNERGÜN

oynak civa akıp gider
dengesi elinde değil
yabancılaşma o görünmez nesne
yalnızlık senden ağırdır
nereye kıpırdasan bir adım
ötesi sarp kayalık şeytan yokuşu dik bayır
hangi çalgıysa döker
ölümü de geçen içindeki sesleri
kuşku tedirginlik
uzar boşluğa

birden güzeldi kum köpük
dudaklarına kadar tuz serpintiler
bakarsın bir noktadan
gözbebeği felci
arada ipince zar görüntü değişmez
kendiliğinden kopmuş
düğüm bağlantı
dönergün
artık kıyı ıssızdır
kıpırdama dalga büyük
düşer dağ ve gölgesi

KÜLLER

elele bakmıştınız anımsayın
yoksa unuttunuz mu
kavruk sarı yaprak kümeleri üstünde yürüyordunuz
hendeğin ötesinde mavi ince saplı bir çiçek
ışık saçıyordu tek başına
ne kadar sevindiniz uçar gibi
mutluluk nereye sığar uzayıp gidiyordu kır
çiçek maviydi yoktan bir tartışma
belli değil miydi koparılınca tez solar atar renk kâğıt
bir anda acıydı biberler yakındı zakkumlar
avuclarınıza dolan hiçlik
güneş kırpıntıları anı külleri
yazdınız ayrı ayrı öyküler
adadınız yönelip sonsuz bekleyişlerin akşamına
kim anlar
aşı tutmayan filiz vermeyen asmayı
içinizde yığılmış tortular karartmalar
hiç bir yere ulaştırmayan keçi yolları vursanız
çıtırdayan her yaprak
silindirden geçmiş bir yürektir
nerdeyse o mavi çiçek

1975'in gündökümü

tomris uyar

22 Eylül

Mutfağımız turuncu badana edildi. Tam turuncu sayılmaz ya, içerde hep küçük bir yaz güneşi varmış izlenimi uyandıracak kadar. Duvarlara asılı çuşka biberler, kırmızı soğan hevenkleri, defne dalları, raflardaki renk renk, gözü alan baharat çeşitleri, kurutulmuş kereviz yaprakları, nane, büsbütün alımlı görünüyor bu sıcak ışıktaki; evin içine doğru da hafifçe yayıldı aydınlık. Örgü örme-yi bilen eş-dostun özenle ördüğü mor tutacaklar, elbezleri, kırmızı yünlü önlüğün böylelikle değerlendirilebildi.

Aylardanberi aklımdaydı «turuncu», yaşadığımız mevsimin bitmek üzere olduğunu görünce sarıldım işe. Mutfakta günümün yarısını geçiriyorum; boyası, rengi, kokusu çok önemli benim için. Akşam gidip gelip inceledim yeni mutfak: günbatımında, dışardan yansıyan ışıktaki, ışığı açarken. Sevdim. Artık kışı bu güvenli ve sıcak kozada geçirebilirim, inimde.

Balkonun kapısı geniş bir arka bahçeye açılıyor. Nerdeyse göz-alabildiğine bir açıklık. Çocuk sesleri hiç eksilmiyor. Ta uzakta sevimli, tek ağaçlı bir yol dolanarak kavuşuyor anacaddeye. Yolun kıyısında yeni bir site yapıyor işçiler. Bu kadar çirkin bir yapı az görülür. Ta baştan belliydi çirkin olacağı ya bu kertesini aklıma getirememiştim. Böylesine «ters» bir yapının harcını bu gudubete verilen emeğe acıdım ama sonra nasıl olsa içinde onların oturmayacağını düşünerek avuttum kendimi. Herhalde hazır mutluluk arayan birileri geçecek bu eve. Yeni oda takımları, yeni perdeler fanlarla. Bir-iki yıl içinde, eşyalar dökülmeye başlayacak, yerine ye-

nileri alınacak hemen. Onarma söz konusu değil günümüzde. İnsanlar eşyalarından hemen vazgeçebiliyorlar. Onarma, alışkanlık belirtisi olsa gerek, taş çatlasa yanından ayırmama isteği.

Duydum ki su aygırı, her gün hep aynı saatte ve aynı yalak-tan su içermiş. Ben de onu kaygısız, şişman bir yaratık sanıyordum dış görünüşüne bakıp. Oysa düşündüm, yalak bir gün yerinde ol-masa, ne yapar acaba? Yeni bir yalağa alışana, onu kendince «es-ki»leştirene kadar dünyası kayar zavallının. Garip bir ölçü alışkn-lık. Sevki, aşk, dostluk, ancak bu ölçüye vurulduğunda anlam ka-zanıyor. En ufak şeyler bile. Sözgelimi ben yeni bir giysiyle bilme-diğim bir yere kolayca gidemem. Önce evde deneyip «benim» etme-liyim o şeyi, birazcık eskisin, bedenimin kalıbını alsın ki içinde öz-gürce davranabileyim. Alışkanlık, kişiliğin gelişmesini, yerini bul-masını sağlıyor evet, ama bir sınıra kadar. Sizi o sınıra götüren iti, bakıyorsunuz sınırdaki karşınıza dikilmiş. O tuzağa düşmemeli. Her büyük tutku gibi alışkanlık da (belki de en büyük tutkudur!) Fet-hi Naci'nin deyişiyle «yıkımının tohumunu içinde taşıyor».

Ötedenberi üstüne kafa yordüğüm bir konu var: «Joker».

«Hergele Kahraman» türünün bir simgesi olabilir ama aslında nedir? Bu ansiklopedi şöyle diyor:

- 1) Şaka yapan kimse.
- 2) Bir belgeyi ya da bir yasayı özellikle başka anlama çekilecek hale sokan bir söz oyunu.
- 3) Gizli, beklenmedik bir güçlük.
- 4) İskambil oyununda en büyük kozu ya da oyuncuların iste-dikleri herhangi bir kâğıdı simgeleyen fazladan bir kâğıt.

Poker, briç, bezik gibi incelmış oyunlarda raslayamıyoruz Jo-ker'e. Topluca, coşkuyla oynanan oyunlarda çok önemli bir yer tu-tuyor oysa: konkende, bulûmda, elli-ikide.

Bir ipucu daha var: Prafa ya da Karabezik denilen kahve-oyun-larında kullanılmıyor Joker. Bazı oyuncularda da Oğlan, Jokerlik edi-yor. Bizim gelenekte pek yerleşmiş değil yani. Halk arasında «Şey-tan» diyorlar. Çok yerinde bir buluş. Joker'in, soytarıyla şeytan ara-sı giyimine uygun düşmüş.

Belli kişilerle belli oyunları belli saatlerde oynamaktan canı sı-kılan bir kıral mı buyurdu acaba Joker'in yaratılmasını? İskambil kâğıtlarındaki korkunç hiyerarşiyi bozmak amacıyla başkaldıran, halktan da destek bulan bir falcı mı?

Kim olursa olsun, alışılanı değiştirmek istediği tartışılmaz. Alışılanın sınırını zorlayan biri.

Ben de inimin rengini değiştirdim ya mutluyum bu gün. Deterjanların ve böcek ilâçlarının ortaklaşa kokusunu yoketmek için bir kalıp beyaz sabun aldım, sildim mutfağı. Ha şöyle!

28 Eylül

Dört gündür Ankara'dayım. Turgut'la birlikte çevirdiğimiz «Erenin Yapısı», Türk Dil Kurumu ödülünü kazandı, ben de almaya gittim ödülü.

Haberi duyunca gerçekten sevindik. Bunca emek verdiğimiz, dizelerdeki vuruş sayısını bile hesapladığımız bir çeviri değerlendirilmişti ne olsa. Üstelik hak ettiğimizden eminim niye yalan söylemeli. Yargılara, övgülere, ödüllere hep kuşkuyla baktığım için tam anlamıyla sevinemedim yine de. Kazananlarla kazanamayanlar keşmekeşi, ödül dağıtımının raslantılarla bağlı olduğunu gösteriyordu kesinlikle.

Derken evden ayrılma, yolculuğa çıkma telâşı bastırdı. Bir eteğin kopmuş bir düğmesi, ütülenmemiş bir bulûz, yanıma en az kaç kalem eşya alabilirim sorusu. Ertelelediği, sürüncemede bıraktığı işleri ancak yolculuğa çıkarken kavrayabiliyor insan.

Ankara'da dostlardan anladığım kadarıyla, hepsi ödülü Lükretin'in alışına en az bizim alışımız kadar sevinmiş. Çünkü seveni çok adamcağızın. Hayat dolu, zeki, duyarlıklı, anlayışlı bir arkadaş Lueretius, yaman bir şair üstelik; çeviri süresi içinde bildik bir dünyanın ötelere sezdirdi bana. Onu çağdaşım diye düşünüyorum; bizim evde uzun süre kaldığı, gündelik yaşamamıza katıldığı için de Lükrettin adını taktım kendisine; kızacağını hiç sanmam.

Bu hızlı günler boyunca yanımdan hiç ayrılmadı. Boyuna onun şerefine bardaklar kalktı. Ben de sevincimi gölgeleyen şeyleri unutup keyiflenmeye çalıştım. (Bu arada İspanya'da idamlar, menegeneyi kullanacak cellât bulunamadığından «çağdaş» yöntemle infaz edildi! Aferin cellâtlara).

Bugün hava ılık. Güzel bir pazar sabahı. Havada kekre bir tad var nedense. Yapraklar, belirsiz yönere doğru uçup gidiyor. Yor-

gun bir güneş. Bolu dağı kahvelerinde camdan yapılma, gülünç, mor pembe panterler satılıyor. Her şey ne büyük bir hızla yaygınlaşıyor, öyle ki yaygınlaştığında, yozlaşma sürecine girmiş oluyor kendiliğinden. Ne alabilirim?

Lükrettin'in parasından oğlana bir tabanca, Turgut'a iyi cins ağaçtan, neşeyle oyabileceği tahta bir havan, eve süzme yoğurtla kaymak, kendime sıırımdan yapılma bir halhal aldım.

13 Ekim

Akşam büyük bir merakla televizyonun karşısına geçtim: *Jane Eyre*'i izleyeceğim. Ortaokul sıralarında neden sevmişim, neden onun gibi beyaz yakalı, dantelli, küçük ve sık düğmeli düz siyah elbiseler giymek istemişim? Neden *Mr. Rochester* tipi benim yaşımdaki kadınlarda, özellikle biraz sanata yazıya bulaşmış olanlarda büyük izler bırakmış? Öğrenmek istiyorum.

«Küçük burjuva duyarlılığı», «kültür emperyalizminin etkileri», «ergenlik çağı duygusallığı», «cedipus-elektra kompleksi» gibi kolay, ilk akla gelen açıklamalarla yetinmek istiyorum.

Kimdir *Jane Eyre*? Yoksul bir ailenin kızıdır, öksüzdür. Önce hırçın yengesiyle şmarık kuzenlerinin, sonra da din sömürüsü yaparak geçimini sağlayan bir kızlar-okulu müdürünün zulmüne katlanmak zorunda kalır. Yaşamı boyunca katı, sevgisiz bir ortamda tek başınadır. Din korkusuyla, para baskısıyla sindirilmiş, ürkütülmüştür. Gelgelelim *Jane Eyre* dürüstlüğü, temizliği, tok sözlülüğü hiç elden bırakmamıştır. «Garip bir güzelliği vardır *Mr. Rochester*'in gözünde. Acılarla bilenmiş, yaşamalı bir güzellik. En büyük erdemi, soluduğu, acımasız havanın dünyanın gerçek yüzü *olamaya-acağına* inanışdır; aldığı her yara inatçılığını, direncini pekiştirir. Bu özelliğiyle roman, o kalıplaşmış, ağılamaklı, aile-içi magazin romanlarından ayrılır. Kanlı canlı bir insandır *Jane Eyre*, «halktan gelme, öksüz, melek yürekli yoksul» değil.

Demek bizler bu özelliklerine öykünmüştüz o yaşlarda. Oysa *Mr. Rochester* beni epey düş kırıklığına uğrattı. Galiba biz sonradan filmde izlediğimiz Orsen Welles'la asıl *Rochester*'i birbirine karıştırmışız. Sert görünümünün altında yumuşacık yüreğiyle klâsik güvenilir erkek *Rochester* yalnızca. Fırtınalardan sonra sığınabilecek orta halli bir liman. Oysa Orsen Welles, çirkinliğin, hantallığın bü-

yülü bir çekiciliğe nasıl dönüştürülebileceğinin en canlı kanıtıydı. Hiçbir zaman Kül Kedisi'ni kurtaran Prens simgesi olamazdı.

Horace McCoy'u okuyordum geçende. Adı, «Aslında Evden Ayırılmamalıydım» diye çevrilebilecek bir roman. Oldukça başarısız. Hollywood'lu figüranların, Amerika'nın dörtbir yerinden gelip o çirkefte boğulan zavallıların öyküsünü anlatıyor. Kadınları yüceltmesiyle ilgimi çeken bir yazar McCoy. «Atları da Vururlar»da da, «Gazetecinin Ölümü»nde de erkeği yöneten, bilinçli kadınlar sürükler götürür romanı. Üç çözüm yolu öneriyor bu kitabın yüceltilmiş baş kadın kişisi: ya intihar, ya jigololuk yani düzene alışma, ayak uydurma ya da —benim deyimimle— «lâcivert krovaze elbiseli adam»la çekip gitmek' Romanın sonunda iyice tanımadığı çiftçi kıylıklı, yabancı lâciverdini giymiş bir adamla evlenip gidiyor. Jigolo'yu tek başına bırakıp.

Masaldaki Yakışıklı Prens, Mr. Rochester, daha nice «lâcivert krovaze elbiseli adam» tavırları kişilikleri dönemlere göre değişse bile dünyanın her yerinde geçerli daha. Belki bizden sonraki kuşaklar bu iğreti, yanlış güvence-kaygısını büsbütün yürürlükten kaldırırlar. İyi de ederler.

rüyalar

muzaffer buyrukçu

20.5.1973

Karaköy'deki tünelden daha büyük bir tüneldi ve her yandan sızan sis duamları fokur fokur kaynıyan bir suyun yüzeyinde kıvrılıp bükülen buharları andırıyordu. Çırlıçıplaktım ve bir -olay-ı seyreden kadınların önlerinden geçerek yürüyordum. Ortalık benim gibi Hipilerle doluydu; öpüşüyor, çiftleşiyorlardı. Erkeksiz, görür görmez aşık olacak bir kız arıyordum. Boş sanıp kucakladığım, uzun sarı saçları omuzlarına dökülmüş tombul bir kadının altındaki izbeye benzeyen bir yerden kırmızı sakallı kör bir adam çıktı, Renuar'ın (Yıkanan Kadınlar) tablosunun çimenliğinden geçti, sivri kayalarla kaplı mağaranın duvarına çarptı, sendeledi; bacaklarını meşe ağacının yapraksız dallarına kenetliyen zenci bir kadını oradan aldı, koyunlar örneği çengele astı. Homoseksüel biri, memelerine yüksek sesle ve mor mürekkeple mektup yazıyor, arada sırada işaret parmağını güldürücü bir davranışla dokundurduğu meme uçlarından çıkan saat tik-tak'larına göre sallanıyordu. Kadının iri gözleri baygınlaşmıştı ve Fransızca inliyordu. Oynamayı tasarladığım oyunun güzelliğini yaşamaktan doğan bir sevinçle sokuldum. Kadın, beni gözetliyor, «Ağaca, ağaca!» diyordu. Ağaca çıktım, kadının kollarını okşamaya koyuldum. Adam gördü, öfkeleni, kılı kollarını uzattı boğazıma doğru. Korktum, «Ben elmayım.» dedim. «Yaş! Kandırın!» dedi kadın, «Kaçalım burdan!» Sırtıma tırmandı, ensemi ısırtıyor, kahkahalarla gülüyordu. Başımı eğerek bir hamam kemerinin altından geçtim, sağdaki ağaçlıkların gölgesinde uyuklayan bir yığın çıplak vardı. Bir ot yatağın üzerinde oturan bir ka-

dının mavi boncuklarını kopardım. Yunanlı olduğunu söyleyen kısa boylu, gözlerinde iki altın düğme bulunan biri bıçağını karnıma dayadı. Teslim olanlar gibi ellerimi havaya kaldırarak geri geri yürümeye başladım. Başka bir bölmeye yönelmişken, görmediğim biri kulağıma «Oraya girme, orası sondur.» sözlerini fısıldadı. Ama alıdım. Ahır gibi bir yerdi. Her yana pislemişlerdi ve müthiş kokuyordu. Islak samanlara bulanmış homoseksüeller sevişiyorlardı. Biri perende attı, köprü kurdu ve öylece oturdu pisliklerin üzerine. Çıktım ordan. Giyiniktim. (İş bulma bürosu)na giden Anadolu'lu bir gruba rasladım. Kadınlar şalvarlıydı; sabit bir noktaya bakan ve hiç kımıldamıyan sessiz çocuklarının parmaklarından tutmuşlardı. Mermer bir tezgâhta duran uzun gövdeli sazlardan birini aldım, (*Ben saz çalarım gurbette*) türküsünü söyleyip çalmağa koyuldum Kapalıçarşıya yağan yağmuru seyrederek. Ama yağmur beni Çarşıkapıya gelene kadar ıslatmadı. Karıncaezmez Şevki dazlak bir adamla konuşuyordu. Şevki'nin sırtındaki giysilerin renkleriyle boyalı taksisi, oyuncak bir araba gibi çevremde dolaşıp duruyordu. Yazılı kâğıtlar getirmişti ve bu kâğıtları arkamdaki hanın beşinci katında bulunan 29 numaraya verecektim. Hana baktım. Madeni bir levhanın donukluğunda 18, 24, 21, 105 sayıları vardı ama 29 yoktu. Aslında 29 u, paslı bir demir parçasıyla, soba borusundan gürül gürül akan kara duman gizliyordu. Gitmek istemiyordum o karanlık işlerin çevrildiği ve adımımı atar atmaz beni tutuklayacak polislerin tuzak kurdukları yere. 29 numaralı odada Şehime (Toprak Mahsulleri Ofisi'nden arkadaşım) çalışıyordu. Bin lira aylık alıyordu. Bir tümsekteydik Şehime'yle. Soluma yatmışım kovboyların göç arabalarından daha büyük üstü kapalı bir arabada ve arkasında şarkı söyleyen Zeki Müren'i dinliyordum. Yüzü solgundu, yaşlanmıştı, alnında beş çizgi vardı. (*Tegallüp eyleme gönlüme*) şarkısını duraklaya duraklaya okurken yardım istiyordu. Belleği zayıflamıştı. Yardım ettim ve yardım ettiğim için ilk besteliyeceği şarkıya bana —ithaf— edecekti. Araba hem gidiyormuş gibi tekerlekleri dönüyor hem de çamur zemine yavaş yavaş batıyordu.

16.6.1974

Yenimahalle'deki uzunca apartmanda, yüklük odasında yatıyordum. Karanlıktı odanın içi. Kahverengi canlılar açık pencereden sessizce kaydılar. Biri göğsüme oturdu. Kalkmak istiyor, kalkamıyordum. Ötekiler, uyuyan karımı sırtlayıp götürürlerken —onların—

maymun olduklarını anladım, ellerimi bağlayan ipler kendiliğinden çözüldü, arkalarından koştum. Maymunlar damdan dama atlıyorlardı çığlıklarla. Karım, en küçük maymunun boynuna sarılmıştı; bırakmaları için yakarıyor, ağlıyordu. Uzaktaydılar; bir şeyler yapamadığımdan kahroluyordum. Dar, gübreli, sapsarı hayvan sidiği gölcükleriyle dolu, başları örtülü köylü kadınların büyük taş dibeklerde bulgur döğdükleri bir sokakta yitirdim izlerini. Gece yarısıydı ve erik büyüklüğünde binlerce güneş yuvarlağı dönüp duruyordu. Trene güçlükle yetiştim. Makinist en arka vagondaydı ve lokomotifini ordan yönetiyordu. Gözlerinden irin akıyordu. Trenden, parke taşların, kargamsı kişiler tarafından taşınıp yol kenarına yığıldığı bir yerde indim. Cebimde bir sürü altın vardı. Oturdum, susamlı bir simit yedim. İçinde ağlamaklı yüzlü zenci tutsakların şarkı söyledikleri, çelik giysili şovalyelerin kısa ve kalın kılıçlarla döğüştükleri, İngiliz centilmenlerinin çıplak leydilerle oynastıkları bir geminin yelkenlerine tutundum, bacadan indim; fırına attıklarının dillerinden cigaralarını yakan işkencecilere görünmeden sıvıştım. Unuttuğum valizlerimi vermek amacıyla tren arkamdan geliyordu. Dorukları pırıl pırıl bir dağ gördüm, bir kayanın sivrisine çıktım. Dümdüz ve yemyeşil bir ova uzanıyordu aşağılarda ve ova ya ip bir merdiven sarkıtılmıştı. Yeşilliklerin arasında toplu iğne büyüklüğünde bir sürü insan bakır telli seslerle gülüyor, sevişiyorlardı. Baştanbaşa gök gürültüleriyle çalkalanan, sis ve yağmur bulutlarıyla örtülü apartmanımız gibi upuzun bir şehirdeydim. Polislerin ellerindeki tabancalardan çukulata damlıyordu. Alanda iki kişi birbirini öfkeyle süzüyordu. Sirtında sırma işlemeli cepken bulunan biri, kalın ve budaklı bir Musa sopasına dayanmış bekliyordu. Ötekinin belden yukarısı çıplaktı; ayakkabıları parlak teneke-dendi ve yoksuldu. «Döğüşecekler.» dedi biri, fırına koştı, kırdığı ekmeğe küreklerini getirdi; cepkenlinin eline pırıl pırıl bir bıçak tutuşturdular, bir kahvaltı bıçağıydı. Yoksul'a, paslı, değdiği yeri zehirliyen bir kılıç verdim. Cepkenlinin yanar-döner bir şatosu, mızraklı, atlı askerleri, onaltı karısı, gelincik kırmızısı çocukları vardı. Bir çatal fırlattılar havadan, «Balık döğüşü çatalla olur» dediler. Dizimde bir somun ekmeği böldüm, içine gizlediğim iri çatalı yoksulun eline sıkıştırdım. Cepkenlinin tarlasından bir dere geçiyordu, kimse o deredeki balıklara el süremezdi. Yoksul adam üç balık tutmuştu. Döğüşün nedeni buydu. Cepkenli dişlerini mızıkaya gibi kullanarak atıldı yoksulun üstüne. Şehri seyrediyordum. Jandarma karakolunun önünde duran kağnıdan yaralı bir kadını indiriyorlardı.

Döğüşten habersizdiler. Kadını harmana götürdüler. Buğday demetlerinin arasında ters çevrilmiş bir döğen vardı. Kilisenin çanları çalmaya başlayınca ilâhiler, küçük kara bayraklarla yükseldi. Kılıcımı cepkenlinin karnına sapladım, ayakları kesildi, yere düşen baş zıplıyor, konuşuyordu. Yürüdüm. Girdiğim ev bir generalin eviydi. Çırlıçplak bir genç, kirli bir yastığın üzerinde amuda kalkmış, kıpırdamadan duruyordu. Dışarıya bakıyordum içimi kemiren iri bir acıyla: Kadınların en güzeli olan karımı düşünüyordum. İki general şarap içe içe geliyordu. Beni gördüler. Pantolonları düşük çavuşa «Kim o?» diye sordular. Ellerim kanlıydı. «O geldi, seni bekliyor.» dedi çavuş. Gelen üç metre boyunda biriydi ve benim adamlarımdandı. Yüzünü saklıyordu ve bir isyan hazırlıyorlardı. Yere ak mermer döşenmişti. (İlahi Komedi) parlak bir kâğıda basılmıştı. Dante'nin sakalı kısa ve külrengiydi. Bana bakıyor, burnunu karıştırıyordu. Raflara binlerce kitap dizilmişti. Yüzlerinden acı sular akan işçiler kazmalarla toprağı kazıyorlardı. Tiyatrodaydım. Karım sahnedeki yatağa uzanmıştı, yılan derisinden yapılmış pullu entarisini rüzgâr şişiriyordu. «Benden kaçmamalıydın,» dedim. Öpüşmeye başladık kahkahalarla gülerken. Bir yandan da yüreğimdiki kurşunu çıkarmaya çalışıyor, karımın bir maymunu seçmesine ve beni aldatmasına kızıyordum. Denize düştüğüm gün karımla sokağa çıkmıştım, çayırıktan geçiyorduk. Otların arasına gizlenen adamlar barbut oynar gibi çömelmişlerdi. Biri on kuruş attı ortaya, biri yirmi iki kuruş. Yirmi iki kuruş atan makasla vurdu kendini; makası sapladığı gırtlğından gerçek olmayan karıncalar düşüyordu. Karım, ikiyüz kuruş atanın kucağına oturdu. İçim eziliyordu. Karımı seviyordum, başkasıyla yatmasına katlanamıyordum. Kazmalı işçiler onlara bakıyorlardı. Karım, (*Ben nerdeyim?*) şarkısını söylüyordu. Dört çocuklu, sarı şapkalı, gebe bir kadın karıma «Seni öldüreceğim» dedi; karımın sevgilisinin karısıydı. Adam, karımın yüzünden hâlâ maymunluktan kurtulamamıştı. Kadın bir avuç ateş savurdu karıma. «Kaç!» diye bağırdı karım, itti beni. Kitapları karıştırdım.

Okurken bırakılmış bir dergi gördüm. Profesör Gregorkaytran, «İnsanlar manasız bir manasızlıktan başka bir şey değildir.» diyordu. Pikasso'nun bir tablosu haraç-mezat satılırken. Yanıma Namık Kemal sakallı, keskin bakışlı, smokinli bir adam sokuldu. Korktuğum biriydi. «Okuma, günah onlar:» dedi, «İnsanlar günahı severler.» dedim. Adam, babamdı ve beni kovdu. Meğer karım, babamın metresiymiş... Üç metre boyundaki —adamım— gene göründü. «Bu gece Hamlet oynanırken burasını dinamitler, karını kurtarırız.» dedi.

Hayır, kara sakallı adam babam değil, bir yabancıydı; bir kadın heykelinin sert başına tünemiş, ağaç kökleri biçimindeki ellerini bulutlara daldırmıştı; bana, macunu andıran güneş ışınları yolluyordu. Dinamitleri ateşlediler. Kalabalık, ellerindeki bayraklarla şehre koşuyordu. Dinamitleri ateşleyen —adamım— karımı yakalamış kırbaçlıyordu ve kara sakallı adam karımı jiletle öldürmüştü.

Ağlıya ağlıya koşuyordum. Kilisedeydim. Tavandaki demirlerden birine asılmıştım ellerimle; takla atıyor, cambazlık yapıyordum. Aşağıda beni öldürmek isteyen kalabalık kanlı baltalarını kaval gibi çalıyorlardı. Karşıya ulaşırsam kurtulacaktım ama örümcek yuvalarındaki çivi gözlü şeytanlar uyur gibi yaparak yaklaşmamı bekliyorlardı. Ellerine geçirirlerse, yılanların elektrik kabloları gibi birinin üzerinden kaydıkları ve bana «Hadi, çabuk ol» dedikleri derin kuyuya atacaklardı. Su sesiyle ve onlarda suya dönüştüğüm izlenimini uyandırarak usulca kiliseden çıktım. Aydınlık bir gündü. Oniki katlı bir kıral arabasına binerek uzaklaştım ordan. Araba bir bataklıkta durdu. Karşıdan beyaz mendillerini sallaya sallaya gelen kadınların en sarışını karımdı. Boynuma sarıldı, «Seni çok özledim.» dedi. «Ben seni tanımıyorum. Öldü benim karım.» dedim.

Kahkahayla güldü. «Bütün bunlar oyun.» dedi.
İnanmadım. Bataklığa attım kendimi.

20.8.1975

Kuzeye doğru eğilmiş, döşemeleri lâmba tahtalı bir odada, Halil İbrahim Bahar, Sait Maden ve kırmızı gözlü, tepeden tırnağa siyahlara bürünmüş uşaklarımızla duruyorduk. Sıkıştırılmıştık. Bizi hapsedeceklerin bitişikten gelen mırıltılarını işitiyorduk. Tartışıyorlardı. Sait Maden'le yere oturmuştuk. Dizlerimizde, ortadan açılmış birer kitap duruyordu. Arkamızda, bize uzak duvarın önünde gemi tayfalarının yattıkları ranzalar yükseliyordu. Halil İbrahim Bahar, kapalı bir kapının sağında ve uçuşan bir yangın karanlığında dikiyordu. Hayal gibiydi. Ayakları görülmüyordu. Tavandan aşağıya ağır ağır, varlığını duyurmak istemeden sinsice sarkan bir çıyan'ın üstüne atıldı çoban köpeği iriliğindeki bıyıklı, yüzü yarı Aslan yarı insan tekir kedi. Çıyanın kemikleri çıtırdıyordu ve tekirin ağzından karpuz suları akıyordu. Kedi birden titreye titreye ters döndü, bacaklarını havaya dikti, «Gördünüz mü, zehirliyecek zavallıyı!» dedim. acıdım. Tekir, sürüne sürüne yanımıza geldi. Çıyan, tekirin ağ-

zından fırladı havaya ve gene ağzına düştü. «Arkanıza bakın!» diye bağırdı Halil İbrahim Bahar. Baktık. Kaplumbağa biçiminde kıl yumağı örümcekler, su hortumu büyüklüğündeki solcanlar, duvardan kayıyorlardı. Sait Maden, dizindeki kitapla vurdu, ezdi hepsini. «Sizi kurtarıyoruz.» dedi, kapalı kapıyı aralıyarak saçsız başını uzatan, uzatırken de az sonra başının giyotinle kesileceğini düşünen Alen Delon. Ordan başka bir odaya geçtik. Bütün odayı kaplıyan devbir kadın, sağ dirseğine dayanmış, yatıyordu. Çırılçıplaktı. Karnı iki davuldan daha şişkindi. Canlı mıydı, plâstikten mi yapılmıştı, kestiremiyorduk. Akı çok kocaman gözleri ve pudralı yuvarlak yüzündeki (*Fahişe Gülümsemesi*) seyiriyordu. Omuzlarının arkasında tüllere bürünmüş ay parçası gibi dört dansöz kız, yarı çıplak vücutlarının eğilip bükülmesinden yansıyan elektrikli bir müzikle dans ediyorlardı. Biri on, öteki oniki yaşında, elele tutuşmuş iki kız, dev kadının göbeğindeki çukurlara bata-çıkla yürüyorlar, içlerinde annelerinin bulunduğu dansözlere ulaşmaya çalışıyorlardı. Halil İbrahim Bahar, «Anneleri elimizden gitti, bunları kaçırmıyalım bari.» dedi, büyük kızı belinden kavradı, sol omuzuna oturttu. «Bu benim İra'm.» Beyazıt'tan Lâleli'ye doğru, «Ben hamalım, ben hamalım.» sözlerini mırıldanarak yürümeye, havaya attığı lâstik topu ağzıyla yakalamak isteyen kızı güldürmeye başladı. O dev kadın bir ölüydü ve onu biz, soluklarımızla öldürmüştük. «Kaçalım burdan!» dedi Sait Maden.

Cağaloğlunda, bizim kayınpederin matbaasındaydım. Kayınpeder, bir sandalyeye ilişmiş kartvizitlere sahiplerinin vesikalık resimlerini yapıştırıyordu. Oldukça geniş bir yerdi ve Aydın Emeç, kitap yığınlarının ordan kayınpederi aşağılayacak sözler söylediğim için bana kuşkuyla bakıyordu. «Dangalak mısın, nesin? İşitecek herif!» dedi. «İşitsin diye söylüyorum.» dedim. Kutu gibi bir radyo yeni çıkan Doğa kitabını tanıtıyordu. «Ne zaman yayınladınız bunu, haberim yok.» dedim, «Şey canım, Tabiat Haklıdır diye bir seri kitap bastık ya, onlardan biri.» dedi Aydın Emeç.

«Ben gidiyorum.» dedim, Zafer çarşısına girdim. Çukurdaki bir bahçenin ortasındaki Doruk kitabevine yöneldim. Bir masanın çevresinde oturan ve hepsi de güneş ışınlarıyla esmerleşmiş Sunullah Arısoy, Adnan Binyazar, Emin Özdemir, Cencer Keleş, gözlerini bana diktiler. «Buyrukçu geliyor.» dedi, uzun saçlı ve sakallı Dinçer, kapıyı işaret etti parmağıyla, merdivene boya kutularını koymuş bir ressam resmini yapıyordu. Bülent Bey, odanın dip taraflarındaydı; masayla arasında sıkı sıkı doldurulmuş şeker çuvalları vardı ve bu

doğal bölmeden memnundu. Yeşil brandadan yapılan bir çuval, tahini ince sicimle yarıya kadar dikilmiş, sicim yumağı çuvalın üstüne konmuştu. Kalabalık, Bülent Bey'in canını sıkıyor, iş yapamamaktan yakınıyordu Emin Özdemir'e. Emin Özdemir, bana gülmüşüyor, Bülent Bey'e, «Yavaş konuş!» diyordu. Oysa ben duymuş ve üzülmüşüm, «Kalkın gidelim.» dedim Sencer Keleş'e. Koluma girdi Sencer Keleş, «Artvin'e gidelim.» dedi. Cağaloğlu yoluyla tırmanmaya koyulduk. Vilâyetin karşısındaki Güncer Han'ın kapısına yakın bir yere çakılı petrol rengi bir kayanın gölgesinde Metin Eloğlu, Orhan Peker ve Edip Cansever, oturmuşlar, rakı içiyorlardı. Üçünün de yüzü kuru yaprak rengindeydi ve Edip Cansever'in burnu soyulmuştu. Yer, kül inceliğindeki ayaklarımı örten bir toz tabakasıyla kaplanmıştı. Bana kızan Edip Cansever'e, ilk anda görünmemek, nefretini sevgiye dönüştürmek amacıyla toz tabakasına attım kendimi, «Rezil ettim elbiseyi.» dedim. Masanın altında sallanan bacaklarını görüyordum oturanların. Metin Eloğlu, koşucu ayakka-bısını burnuma uzattı, «Kalk bakalım, senin canına okuyacağım.» dedi. Kalktım. Üstüm-başım tozlanmamıştı. Biri üç, öteki beş yaşında iki kız, Halil İbrahim Bahar'ı ortalarına almışlar, geliyorlardı. Bir kayalığın kenarında durarak aşağılardaki uçuruma bakarken korkmuşlar, o korkuyu yürüyüşlerine sindirmişlerdi. «Bunlar, daha önce gördüğümüz kızların çocukları. Hadi gidelim de karınlarını doyuralım.» dedi.

Lâleli'ye geldik. Ciğerci dükkânına girerken Halil İbrahim Bahar, kollarını yanlara açarak esnedi.

suçlu şiirler

süreyya berfe

1.

Haberim olmadan yer bulmuş bende
Geçilmemiş bir yol görmüş
Uzanılmış bir dal
Çiçeğe durmuş aşkın eski güneşiyle

Kar fırtınaları donlar
Düşüp kalkan kırağılar
Birdenbire kararan hava sağnaklar
Görmemiş o inatçı dalı

Habersizce gelip yerleşmiş
Bilinmeyen bir sığınak bulmuş
Derinden çıkan bir kaynak
Fıskırıp duruyor aşkın yeni güneşiyle

2.

Nerede nasıl oldu

Denizi gören yüksek bir yerde
Belki de ilk günde

Yanağında cıvıldaayan renkte
Bazan yapmayı düşündüğümüz delilikte

Ta o zamandan belliydi ama
Kendi elimizle çekmiştik duvarları aramıza
Biraz harap da olsa duvarlar duruyor
Dün silindir geçti üstünden bir çiçeğin bugün yine açıyor
Demekki kalbinin çevresinde kalbim dolaşıyor

3.

Hiç duymadım kokunu
Kokuların altında kalmış derinin ilk kokusunu
Kara gülündeki kokuyu
Saçlarına ait kokuyu

Hiç bilmiyorum sıcaklığını
Giysilerin altında kalmış teninin ilk sıcaklığını
Kırlangıç yuvandaki sıcaklığı
Boynuna ait sıcaklığı

Hiç bilmiyorum rüzgârını
Mevsimlerin altında kalmış vücudunun ilk rüzgârını
Arisız peteğindeki rüzgârı
Göğsüne ait rüzgârı

Hiç bilmiyorum bunları tanımıyorum
Yıllardır görüyorum

4.

Bildiğin bir yana
Geldiğin yerde de oturmuyorum artık
Ne adımlarım ne taşıtlar
Hiçbiri kâr etmiyor mesafelere

5.

Sık sık gelme aklıma
Düşüncen gitsin kendin gel
Denize dökülmek isteyen bir ırmağım
Ben yokken benimle konuşma

havadan sudan

•

atilla özkırmılı

MÜTHİŞ BİR TREN

mi, yoksa müthiş bir cinayet mi? Belki de Bir hikâyeci nasıl katledilir?» demek daha doğru. Aslında Metin Erksan'la yapılan konuşmayı izledikten sonra nasıl bir yapıtla karşılaşacağını kestirebiliyordu insan. Yine de sabırla filmin bitimini bekledim. Kimi zaman hırslanarak, kimi zaman yapacak bir şey olmadığı için gülererek.

Halkın parasının bireysel bir doyum uğruna çarçur edildiğine mi yanarsınız; yoksa alabildiğine yalın bir hikâyenin, olağan bir duyarlılığın korku filimlerine özgü bir gerilimle karabasana dönüştürülerek çapraşık bir biçimde aktarılmasına mı? Hele o, hikâyenin olduğu gibi yansıtıldığı masalına ne demeli?

Kuşkusuz, Metin Erksan'ın yapıtının sinema sanatı açısından değerini tartışacak değilim. Sakın bu sözümü, sinema sanatı açısından değerli bir yapıttı, anlamına almayın. Sözüm o değil. Anlamam bu işten. Erbabı dursun o konunun üstünde. Bildiğim, Türk hikâyesini ve hikâyecilerini tanıtmayı amaçlayan bir girişimin, amacından büsbütün saptırılarak Türk hikâyesini ve hikâyecisini batırmaya yönelmiş olmasıdır. Eh, çok değil birkaç yıl önce, Kemal Tahir dışında Türk edebiyatı diye bir şey tanımadığını söyleyen Metin Erksan'dan başka ne beklenebilirdi ki. Erksan istediği konuyu, istediği biçimde işleyebilir. Kimsenin bir diyeceği olamaz buna. Ama para kazanmak için adinin bayağısı piyasa filimleri yapmakta sakinca görmeyen bir rejisör, halkın parasıyla salt «kendisi için» filim yapmışsa bunun hesabını sormak gerekir.

Uzun söze gerek yok aslında. Tanrı hikâyecilerimizi Metin Erksan'dan korusun demek yeterli. Ama asıl işin matrak bir yanı var ki, dostlar başına. «Müthiş Bir Tren» adlı hikâyenin, Sait Faik'in hikâyesi olmadığını biliyor muydunuz? Nasıl olur canım, «Az Şekerli» kitabında değil mi bu hikâye, diyeceksiniz, biliyorum' Gerçekten sözü geçen kitabın (Bütün Eserleri: 7-8, Varlık Yayınları) 183. sayfasını açarsanız, hikâyenin altında, «Hürriyet, 2 Mayıs 1948» notunu görürsünüz. Matraklık da buradan başlıyor işte.

Konu şu:

O yıllarda Sait Faik, Hürriyet'e her gün bir hikâye vermektedir. Evet, her gün bir hikâye. Ama bunların çoğu kendi hikâyesi değildir. Ya çeviridir ya da adapte. Hattâ kimi zaman «Nakleden» açıklamasıyla yayımlanmışlardır. İşte Müthiş Bir Tren de bu adapte hikâyelerden biridir. Nitekim kendisi, sağlığında bi hikâyeyi kitaplarına almamış, yayınevi tarafından öteki eski hikâyeleri ve röportajlarıyla birlikte Az Şekerli'ye eklenmiştir.

Ben bu açıklamayı, Sait Faik'in en yakın dostlarından Oktay Akbal'dan dinledim. «Ve biliyor musun,» dedi Akbal, «adını şimdi hatırlayamadığım Amerikalı bir yazarın olan bu hikâyenin çevirisi Dost'ta da yayımlandı.»

Bu konuyla ilgili bir başka not da Tahir Alangu'dan: «Bu hikâye onun G. Simenon'dan «Geceyarısı Trenleri»ni (L'homme qui regardait passer les trains) çevirdiği günlere rastlar.

Eh, şimdi de Salim Şengil'den bir açıklama beklemek hakkımız sanırım.

EKSİKLİK AMA SUÇ KİMDE?

Hilmi Yavuz Politika'da yayımlanan bir yazısında biyografi eksikliğinden yakınıyordu haklı olarak. Edebiyatımızda hemen hemen en kısır alan bu. Bir ansiklopedi üzerinde çalıştığım için biliyorum. Alnınızın damarı çatlar bir edebiyatçının hayatıyla ilgili üç beş satırlık bilgi bulabilmek için. Eski tezkireler yetersizdir. Monografiler XIX. yüzyıldan sonra başlar, ama sınırlıdır. Cumhuriyetten sonra yayımlanan antolojiler ve ansiklopedi niteliği taşıyan yapıtlar, hep birbirinden aktarma olduğu için sağlıklı değildirler.

Bunun birçok nedeni var kuşkusuz. En önemlilerinden biri de, bu yolda bir geleneğin olmayışı. Belki tembellik, belki önyargılı

oluş... Belki de daha bir yığın şey. Konunun bu yanı üzerinde durmayacağım. Bir iki somut örnek vermek istiyorum. (Havadan Suda üst başlığıyla yazdığım yazıların özelliği de bu değil mi?)

«Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı» için 70 yaşına giren Nihal Atsız'la bir konuşma yapılacaktı. Konur Ertop üstlendi bu işi. Ama Atsız, Konur'a, hiç bir konuda hiç kimseye röportaj yapmadığını, ilke olarak buna karşı olduğunu söyleyip reddetti. O gün için önemli görülme-yebilirdi bu. Ama bir ay sonra Atsız ölünce, bu konuşmanın yapılamamış olması bir kayıp oluverdi edebiyat tarihi açısından.

Başka, ama olumlu bir örnekle de ben karşılaştım. Sözüni ettiğim ansiklopedi için bilgi toplarken, yaşayan edebiyatçıların önce kendilerine baş vuruyordum. Kendisi hakkında bilgi verebilmek için, üşenmeden çalıştığım yere kadar gelen Haşim Nezihi Okay, Hilmi Ziya Ülken'in de adresini verdi. Hemen bir mektup yazdım Ülken'e ve bastırdığım soru kağıdını gönderdim. Çok geçmeden cevabı geldi Ülken'in. Üstelik cevaplar ayrı bir kağıda el yazısıyla yazılmıştı. Bir ay sonra Hilmi Ziya Ülken öldü. Önemsiz gibi görülebilir bu olay da. Oysa bizden başka dünyanın her yerinde bir yazarın kendi el yazısıyla yazılmış biyografisi tarihsel bir belgedir.

Olumlu bir örnek demiştim bunun için. Olumsuzlar da yığınla tabii. Kaba bir dökümün sonucu şu: Adresini bulabilip de bilgi istediklerimden üçte biri, kimisine ikinci kez baş vurduğum halde cevap vermediler. Hele bir zat-ı şerif, önce kısa bir mektup yazarak, bu bilgi karşılığında kendisine ne kadar telif ücreti ödeyeceğimi sordu.

Ol hikâyet bu işte. Sonra da bu baylar, araştırma, inceleme, eleştiri türünde dış dokunur bir çalışma yapılmadığından yakını, edebiyatımızın temel eksiklerinden birinin bu olduğundan söz ederler. (Sözüm Hilmi Yavuz'a değil. Gerçi o da mektubuma cevap vermedi. Ama kendisini ziyarete gittiğimde özürler dileyerek oracıkta yazıverdi istediklerimi.)

Bir de monografi eksikliği var. Deniliyor ki, Batı'da en önem-siz edebiyatçı üzerine bile birkaç kitap yazılmış, incelemeler, araştırmalar yapılmıştır. Bizde değil önemsizler, önemliler için bile hak getire. (Orhan Kemal öleli beş yıl oldu, ne yapıldı ki!)

Doğru, doğru da, suç araştırmacının, eleştirmenin değil ki. Bir kez üniversiteler çağdaş edebiyata kapalı. Bir iki örnek görölse de, akademik düzeyde kalıyor onlar da. Yapılan tezler kitaplık raflarında tozlanmaya bırakılıyor. Önemli olan, okur karşısına çıkacak

araştırmaların, incelemelerin yapılması. Oysa bu parasal bir sorun her şeyden önce.

Diyelim ki ben, Yaşar Kemal, Aziz Nesin, Kemal Tahir, Orhan Kemal gibi ölmüş ya da yaşayan birçok yazarımız üzerine çalışma yapmak isterim. Peki, değirmenin suyu nereden gelecek? Batı'da bu iř yapılıyorsa, yapan geçimini bu yolla sağladığı içindir. Biz geçimimizi sağlamaktan da vazgeçtik, çerez parasına bile razıyız. Nerede bunu verip, ısmarışını yapan babayiğit yayımcı?

Yetersizliğin, sınırlı kalışın temel nedeni bu iște.

parti edebiyatı

•

kenan somer

*Alışmadığım bir çiçek koklamak isterdim
Lâkin güle benzemesinden korkuyorum*

Oktay RİFAT

Militan'ın «Toplumcu edebiyat soruşturması»nı yanıtlamış, bu arada toplumcu edebiyatı: «Toplumcu edebiyatçılar tarafından yapılan bir *Parti* edebiyatı» olarak tanımlamıştım. Derginin kasım 1975 tarihli 11. sayısında: «Toplumcu edebiyat mı, ideolojik soyutlama mı?» başlığı altında yayımlanan yanıtlımda, Soruşturma terminolojisine bağlı kalmış, toplumcu demiş, edebiyat demiştim. Amaç, sanırım, anlaşılıyordu.

Soyut'un aralık 1975 tarihli 86. sayısında: «Edebiyata aykırı edebiyat» başlıklı bir yazıda, Metin Altıok «Parti edebiyatı anlayışı»nı eleştirdi; bu anlayışta: «toplumculukla olduğu kadar edebiyatla da bağdaştırılamayacak» bir soyutlamadan başka bir şey görmedi.

Soyutlama. Evet: «Toplumcu edebiyat sözünden ne anlıyorsunuz?» sorusunun, *teorik* soyutlama düzeyinde yanıt bekleyen bir soru olduğunu düşünmüş, ve soruyu o düzeyde yanıtlamaya çalışmıştım. Parti edebiyatı sorununu irdelemeye girişirken, Metin Altıok da: «Bizi sorunun özüne değinmekten uzaklaştırabilecek *hangi parti?*» sorusunu bir yana bırakalım» demiyor muydu? Gerçekten, yanıtlımın yeraldığı teorik soyutlama düzeyinde, böyle bir sorunun yeri yoktu.

Eleştiri, bir irdeleme çerçevesi de olabilir. Parti edebiyatı anla-

yışına karşı çıkarken, önce Parti edebiyatının olanaksızlığını göstermeye çalışan Altıok, bu işe partinin özlüğünü ve marksist evrendeki yerini irdelemekle başlıyor.

Partinin özlüğü. Siyasal partiler «birer örgüttürler». Burada, «insan yaşamındaki tüm etkinliklerin, doğanın ve tarihsel gelişim sürecinin açıklanması ve yorumunu kapsamına alan kuşatıcı bir dünya görüşü, bir sistem» olan diyalektik materyalizm» temeline dayanarak kurulan ve bu görüşün kılavuzluğunda eylemde bulunan siyasal partiler» sözkonusu. Ve: «Örgütler karar verirler».

Parti sözkonusu olunca, örgütün önemi ne kadar vurgulansa, az. Gene de, Partinin salt örgüte indirgenmesi, Parti gerçekliğini sağlıklı bir kavrama olanağını dışlayabilecek bir soyutlama gibi geliyor bana. «Ne zamandan beri Parti üyesisiniz?» sorusuna, 17 Eylül 1920 günü: «Kuruluşundan beri, hatta daha önce (1893)» yanıtını veren Lenin'i düşünüyorum (Bkz. *Oeuvres*, c. 42, s. 472). Resmi tarihler, bilindiği gibi, II. Kongreyi (1903), R.S.D.İ.P.'nin kuruluş kongresi sayarlar; Lenin, «Ulusal Gurur» başlıklı yazısında, «bolşevik» Partinin kuruluş yılı olarak, 1905 yılını (III. Kongre) gösterir. Her iki durumda da, Lenin, Parti örgütünün kuruluşundan en az 10 yıl önce Parti üyesi olduğunu söyler. Lenin'in bu yanıtı, burada sadece değinip geçmek istediğim, ama konumuzu irdelerken de gözönünde tutulması gereken, ve Partinin salt örgüte indirgenemeyeceğine tanıklık ettiğini sandığım bir «Parti aidiyeti» sorunsalını açılar.

«Örgütler karar verirler». Ya toplumcu edebiyat? O, diyalektik materyalist «dünya görüşü içerisinde birbirleriyle tutarlılık gösteren bir felsefe, bir bilim, bir sanat anlayışı» gibi «evrensel çaplı etkinlikler» düzeyinde yer alır ve «evrensel çaplı etkinlikler güncelle sınırlanmazlar ve karar değil, bilgi verirler».

Daha da özetlersek, Parti örgüttür, güncelle sınırlanır ve karar verir; oysa toplumcu edebiyat, felsefe gibi, bilim gibi, evrensel çaplı etkinliklerden biridir, güncelle sınırlanmaz ve bilgi verir. Ve bu model, Partinin marksist evrendeki yerini belirler. Şöyle:

«Şu halde, Partinin bulunduğu düzeyle, bilgi alanlarının bulunduğu düzey birbirinden farklıdır ve Parti felsefeyi, bilimi, sanatı geri dönüp belirleyemez; tersine, diyalektik materyalist sistemin bilgisel bileşenlerini oluşturan bu disiplinler, Partinin düşünsel çekirdeğini belirler, ona eylem kılavuzluğu ederler. Aynı şekilde; felsefe, bilim, sanat yapıtlarının toplumcu nitelikli olup olmadıklarına karar verici yetke Parti değil, bilimsel sosyalizmin ilkeleridir. Öteyan-

dan, bu dünya görüşünün bilgisel öğeleri olan felsefe, bilim ve sanat; Partinin doğru çizgiden sapıp saptadığını, kısa ya da uzun vadedi girişimlerinde ve güttüğü güncel siyasette, temeldeki ilkelerle organik bağlantısını koruyup korumadığını denetleyebilecek ölçütler verebilirler».

Parti edebiyatının olanaksızlığını göstermeye yönelik bu irdelenmenin bir mutsuzluğu da, Parti edebiyatı anlayışının diyalektik düşünceye aykırı bir soyutlama olduğu kesinleşmesini hemen izlemesi. Kişi, ister istemez diyalektik düşünce ile ilgili bir şeyler arıyor. Oysa, Partinin bulunduğu düzey ile bilgi alanlarının bulunduğu düzey arasında ne yazık ki *mekanist* bir ayırmadan, ve gene bu iki düzey arasında, Partinin felsefeyi, bilimi ve sanatı *geri dönüp* belirleyemediği, ama «diyalektik materyalist sistemin bilgisel bileşenlerini oluşturan bu disiplinlerin, Partinin düşünsel çekirdeğini belirledikleri», gene ne yazık ki *mekanist* bir egemenlik ilişkisinden başka bir şey bulamıyor.

Devrimci teori olmadan, devrimci hareket olmaz. Bu, bir. Devrimci Parti olmadan, devrimci teori olmaz. Bu da, iki. Bu ikincisi unutulursa, birincisi kişiyi dosdoğru «teoricilik» denilen şeye götürür.

Metin Altıok, işte bu ikincisini unutmuş. Unutmamış, karşı çıktığı şey, tastamam bu. Felsefe, bilim, sanat yapıtlarının toplumcu nitelikte olup olmadıklarına karar verecek *yetke* araması, bundan; az önce söylediklerine karşın, bilimsel sosyalizm ilkelerine *karar* verdirmesi, bundan. Üstelik, Parti edebiyatının olanaksızlığını göstermek için kurduğu modelden, *zorunlu* bir sonuç çıkıyor: Parti edebiyatı olmaz, çünkü Parti *geri dönüp* edebiyatı belirleyemez; ama edebiyat Partisi olur, çünkü edebiyat, yani toplumcu edebiyat, diyalektik materyalist sistemin, Partinin düşünsel çekirdeğini belirleyen bilgisel bileşenlerini oluşturan disiplinlerden biri olarak, Partiyi *üstten* belirler. «Üst-belirlenme» teorisinin özgün bir varyantı.

Olmayana ergi? Metin Altıok bu yöneme de başvuruyor:

«Bu bilimsel ve düşünsel yetke sıradüzeni (otorite hiyerarşisi) tersine çevrilecek olursa sadece «Parti edebiyatı»ndan değil, «Parti felsefesi»nden, «Parti bilimi»nden de dem vurmak olanaklıdır. Bunun yanı sıra, edebiyata koşut olarak öbür sanatları da; «Parti resmi», «Parti heykeli», «Parti müziği», «Parti mimarisi», «Parti balesi» diye tanımlamak toplumculuk gereği imiş gibi düşünülebilir. Toplumcu edebiyat adına parti edebiyatını savunan görüşün, bütün

bu «Parti» li tamlamalara sadece olanak vermekle kalmadığını, bunları da aynı biçimde gerekli ve geçerli görmek zorunda olduğunu düşünecek olursak, ne çıkmaz bir yola girilmiş olduğu daha bir açıklık kazanır».

«Marksizmin bilimi», «sosyalizmin bilimi», yok bilmem nenin «bilimi» adına olur olmaz kesilen ahkâmlar, «marksist bilim» ve «marksist felsefe»den «dem vurulması»nı olanaksız kılmak isteyecek kadar mı etkilemiş Metin Altıok'u? Papaza kızıp oruç bozma diye de işte buna derler. Marksizm, bir bilim olduğu kadarıyla, bir bilim ve bir felsefe değil midir? Tarihsel materyalizm, daha somut terimlerle söyleyeyim, tarihsel materyalizmin bileştirici öğelerinden biri, örneğin marksist ekonomi politik, bir Parti bilimi değil midir? Diyalektik materyalizm, bir Parti felsefesi değil midir? Ve bilimsel ve felsefel pratikle Parti eğiliminin ayrılmazlığı, leninizmin özünü», hiç değilse temel ilkelerinden birini oluşturmaz mı? Metin Altıok, bir zamanlar bu ilkenin belirli bir yozlaştırılmasına tepkisini dile getiriyorsa, yerden göğe kadar haklı. Ama doğru bir ilkeyi yanlış yorum ve uygulamalardan arındırmak bir şey, o ilkeyi toptan yadsımak başka bir şeydir. İkincisi, leğendeki kirli suyu, yıkanmış bebekle birlikte dökmeye benzer. Ve yadsıma, tanıtlama anlamına gelmez.

Özlüğü gereği sınıfsal bir nitelik taşıyan bilimlerle, özlüğü gereği böyle bir nitelik taşımayan bilimler arasında bir ayrım yapılırsa, yapılabildiği kadarıyla, bu sorun en azından geçici bir çözüme bağlanmış olur. Ve bu geçici çözüm düzeyinde, hatta saymaca bir nitelik de taşısa böyle bir ayrım yapmaksızın, tüm bilimleri iki partiye ayırmak ne kadar geçersizse, gene tüm bilimlerin Parti niteliğini toptan yadsımak da, sanırım o kadar geçersizdir.

Yöntem uygulaması, olmayana ergi yöntemi demek istiyorum, burada pek amacına ulaşmış gibi görünmüyor.

Gelelim «Parti edebiyatı»nın yanısıra, öbür sanatları da «Parti resmi», «Parti heykeli», «Parti müziği» vb. olarak tanımlamanın, toplumculuk gereği imiş gibi düşünülebilmesi konusuna. Önce, «Parti edebiyatı» deyimini, Soruşturma terimlerine bağlı kalmak için kullandığımı bir kez daha anımsatayım; bana kalsa, «Parti sanatı» demeyi yeğ tutardım. Ve bu deyim, sadece edebiyatı değil, resim, müzik, heykel... gibi bütün öbür sanatları da kapsamış olurdu. Sonra, toplumcu edebiyatı Parti edebiyatı olarak tanımlarken, daha doğrusu bu tanımlamayı benimserken, bu işi, bunun toplumculuk gere-

ği olduğundan kuşku duymamakla birlikte, toplumculuk gereği imiş gibi düşündüğüm için değil, bu tanımlamanın doğru olduğunu düşündüğüm için yaptığımı, gerek yoksa bile, gene de belirteyim. Parti edebiyatı olmayacaksa, neden toplumcu olsun? Parti dışı bir «toplumculuk» düşünemiyorum.

Ayrıca, toplumcu edebiyatın Parti edebiyatı olup olmadığı tartışılırken, «Parti» edebiyatı değil «toplumcu gerçekçi» edebiyat tanımını vermenin, soruna teğet geçmekten başka bir anlama gelebileceğini de sanmıyorum. Bu tanımlama sorunu çözmez, sadece yerini değiştirir. Toplumcu edebiyat Parti edebiyatı mıdır, değil midir sorununa dönüşür.

Parti edebiyatı. Öyleyse, örneğin, «Parti müziği». Bakalım bu «tamlama» bizi nasıl bir çıkmaza sokacak? Ünlü bir müzikçinin, Dimitri Şostakoviç'in, bir raslantı sonucu eleştiri konusu olan yanıtıyla birlikte, *Militan*'ın aynı sayısında yayımlanmış bulunan «Yenilik Müziği» başlıklı yazısından üç tümce okuyalım:

«Sovyet sanatı, Lenin'in açıkladığı fikirler ve ilkeler üzerinde temellenmiştir... Lenin, şimdilerde bizim sanatsal ve müziksel gerçekliğimiz haline gelen bir çok şeyi önceden görmüştü.

Yeni insanın biçimlenmesi için mücadelede, sanatın halk ile yakınlığından, partinin ilkelerine bağımlılığından, onun ruhsal görkemliliğinden, büyük eğitim gücünden söz ediyordu».

Şostakoviç'in bir müzikçi olarak yazdığı bu satırlar, bir kanıt değeri taşır mı, bilmem. Yöntem uygulaması, gene olmayana ergi yöntemi söz konusu, bana burada da amacına ulaşmış gibi görünmüyor. Ama ulaşsaydı ne çıkardı? Aşırı sonuçlarına götürüldükten sonra, saçmaya dönüşmeyen kaç doğru bulunabilir? Olmayana ergi yöntemi ile kazanılacak tüm Pyrrhus zaferlerinin herkes için yararlı tek olumlu sonucu, eğer bir çözüm aranıyorsa, her halde bu çözümün başka yerlerde aranması gerektiğini göstermek olmalı.

Metin Altıok'un, Parti edebiyatının olanaksızlığını gösterme çabası, bu anlayışa karşı duyduğu tepkiyi bir *teorik temellendirme* girişimi. Nedir ki, bu girişimin başarısızlığına usu yatsa bile, tepkinde değişen bir şey olmayacak. Çünkü bu tepkinin kaynağında asıl yatan, «Jdanov şematizmi». Şöyle:

«Sovyet edebiyatının kurtulmak için yıllarca çabaladığı Jdanov şematizmini ısıtıp öne sürmenin, Türk edebiyatına getireceği hiç bir yarar yoktur».

Parti edebiyatından söz ediyorsun, öyleyse sen... İdanovsun! Her sakalsızın İdanov olmadığını anımsatmak gerekli mi? Örneğin Na-

zım Hikmet de Parti edebiyatından sözediyordu. Charles Dobzinski ile 28 Mayıs 1958 günü yaptığı, ve «Paris, Ma Rose» un başında bulunan konuşmada şöyle diyordu:

«Kendi payıma, ben kesinlikle bir Parti edebiyatından yanayım; ama bu, hiç de, Fransa ya da başka ülkelerde, Komünist-olmayan yazarların yapıtlarına da hayran olmadığım anlamına gelmez.»

Ve Parti edebiyatı derken ne anladığını da şöyle açıklıyordu:

«Önce, yazar olarak, Parti üyesi olarak, Parti ile benim aramda kurulan bağ, hiç de edilgen değil, ama etkin bir bağ. Bir değişim var: Parti bana bir şeyler verir, ve sıram gelince ben de ona bir şeyler vermeliyim.

Ben Partiyeye, Kongre tarafından onaylanmış bulunan tüzük ve program ile bağlıyım, Bu belirli ilkeler dışında kimseden buyruk almam. Kuşkusuz, Partinin belgilerinden, tüm belgilerinden, onları halka yaymak için, esinlenirim: ama onları gerçekten sanatsal bir düzeye yükseltmeye çalışarak.

Öte yandan, Partinin, Halkımızın ruhunu benim yapıtlarımdan öğrenip kavrayabileceği bir biçimde yazmaya çalışırım. «Ozanlar geleceği önceden sezerler» diyordu Engels. Eğer onlar geleceği önceden sezmeye yetenekli iseler, o zaman bugünün sorunlarını haydi haydi sezinleyebilirler. Parti tarafından önerilen genel konular ile ozanın duyduğu şey arasında çelişki olamaz».

Böyle. Sadece Metin Altıok'un uygar (çünkü yazılı) tepkisi değil, ama bir arkadaşın (Sinan Fişek) «meddah Fişek) «meddah geleneği» dediği sözlü geleneğimize uygun tepkiler de, Parti edebiyatının, kimi arkadaşlarca, demokrasimizin vazgeçilmez öğeleri olan siyasal partilerimizin, örneğin kadın kolları gibi bir «kol»u yerine konduğu izlenimini uyandırmıyorlar bende. Metin Altıok: «Söze dayalı bir sanat olmasından ötürü propagandaya en yatkın görülen edebiyatın, Parti güncelliğiyle güdümlenmek istenmesi kolaydır» diyebiliyorsa, bundan. «Toplumcu edebiyat kuramcılarının sonuna dek eleştirdikleri bu «devrimci romantizm»le şiir yerine olsa olsa manzume yazılabilir» diyebiliyorsa, bundan.

Nazım Hikmet, sözü geçen konuşmayı şöyle bitiriyordu:

«Ben 'Yüz Çiçek'ten yanayım; yeter ki, yüz çiçek arasında, kâğıttan çiçek olmayan bir sosyalist sanat çiçeği, bizim olan ve yetiştirilmesinde bize yardım edilen bir çiçek olsun».

Katıldığım anlayış, işte bu. Toplumcu edebiyat, sosyalist toplumlarda da Parti edebiyatıdır: Parti edebiyatı kalmalı, devlet edebiyatı olmamalıdır. Edebiyat, yani sanat demek istiyorum, sosyalist

evrede devletleştirilmemelidir. Böyle bir şeyin zaten sözkonusu olmayacağı komünist toplumlar için, şimdiden bir şey düşünemiyorum.

Küçük Prens de: «Ben kendi gülümden sorumluyum!» demez mi? Kendi gülünden sorumlu olmak. Bu, ne başka çiçekleri sevenizi engeller, ne de melâli anlamınızı.

Gerçi Metin Altıok, uygarlığına bir de nezaket ekliyor, ve : «Kenan Somer'in bunları amaçladığını sanmıyorum» diyor — ama, önerimin deneylerle saptanmış sonucunun: «toplumculuk abası altından edebiyat değerlerini karalamacılık sopası gösterenlerin, ya da yeteneksizliklerine toplumculuğu kalkan yapanların ekmeklerine yağ sürmek» olduğunu söylemek için.

Önerimin deneylerle saptanmış sonuçları. Burada sözkonusu edilmek istenen şey, pratik ölçütü ise, bir önerim daha var: Pratik ölçütünün biri marksist, öbürü pragmacı, iki kullanımı olduğunu unutmayalım; bunları birbirlerine karıştırmayalım.

Son bir öneri: Toplumculuk abası altından sopa göstermek, bu yakışıksız iş, salt yeteneksiz edebiyatçıların tekelinde değil. Bu tür haşereyle savaşımında, arkadaşının alnındaki sineğe piştovunu boşalttıktan sonra: «Bir sizden, bir bizden!» diyen İşkodralıya benzemiyelim.

marina tsvetayeva'dan şiirler

ceviren: gürkal aylan

Marina Tsvetayeva 1892'de Moskova'da doğdu. Babası sanat tarihi profesörü, annesi piyanistti. İlk şiir kitabı Vechern al'bomu yazdığında henüz 18 yaşındaydı. Kitap 1910'da yayımlandı ve eleştirmenlerce övgüyle karşılandı. Kendisinin devrime karşı çıkmasına, kocasının (Sergei Efron) Beyaz tarafta çarpışmasına karşın, 1922'ye kadar Rusya'dan ayrılmadı. Bu tarihten sonra Prag'da, Berlin'de ve Paris'te yaşadı. En güçlü şiirlerini Prag'da yazdığı söylenebilir. Kocasını Rusya'ya dönünce, Tsvetayeva da onu izledi (1939). Bununla birlikte, kocası; büyük bir olasılıkla, Rusya'ya giderken vurularak öldürüldü. Almanya'yla savaşın başladığı sıralarda ozan Yelabuga'ya gönderildi ve orada, işsiz güçsüz, yapayalnız bir süre yaşadıktan sonra 1941'de kendini astı. Boris Pasternak 1922'de ozanın bir kitabını okuduğu zaman, onun lirik anlatım gücünden son derece etkilendi.

Uykusuzluk'tan

2

Sevdiğim gibi
el öpmeyi ve
herşeyi adlandırmayı,
severim kapılar
açmayı da!

Geceye alabildiğine!

Alnımı bastırıyorum
dinlerken ağır
bir adımın hafifleyişini
ya da rüzgârla sarsılışını
uykulu, uykusuz
koruların
Ah, gece
küçük su ırmakları kabarıyor
ve uykuya duruyor.
(Ben de uyumak üzereyim.)
Geceleyin bir yerlerde
bir insan boğuluyor.

7

Hışt! Hışt! diyen bir ses, çam ağacında,
ince mi ince, sevecen mi sevecen.
Bir çok bu, kara
gözleri uykuma giren.

Güzel çam ağaçlarından sıcak
reçine damlıyor ve bu
görkemli gecede, yüreğimin üzerinde
bir testerenin dişleri geziniyor.

10

İşte bir başka pencere
uykusuz insanlarıyla!
Belki şarap içiyor
belki oturuyorlar yalnızca,
belki de elleri kenetlenmiş
iki sevgili onlar.
Her evin
böyle bir penceresi var.

Geceleyin bir pencere: buluşma
ya da ayrılık ağlayışları.
Belki bol ışıkla aydınlanıyor,
belki yalnızca üç mumla.
Ama huzur yok benim kafamda
ve hiçbir yerde, başlıyor
çünkü bunlar
benim evimde de:

Dua et dostum, uyanık ev
ve ıııklı pencere için.

1916

Bir Kıskançlık Girişimi

Ötekiyle yaşamın nasıl,
daha yalın, değil mi? Bir vuruşu küreğın
sonra uzun bir kıyıboyu ve çok geçmeden
benim anım bile

yüzen bir ada olur
(sularda değil, gökte):
ruhlar, ruhlar, siz kardeş
olursunuz, sevgili asla.

Sıradan bir kadınla yaşamın
nasıl? Tanrıçasız?
Kraliçeni tahttan indirdin
(ama kendin de indin.)

Yaşamın nasıl? Telâşlı mısın?
ürkek misin? Nasıl uyanıyorsun?
Ölümsüz kabalığın yüküyle
başedebiliyor musun, zavallım benim?

«— Sahneler ve isteri krizleri yeter
artık! Kendi evimde yaşayacağım.»
Ötekiyle yaşamın nasıl
şimdi, eski can yoldaşım?

Daha mı lezzetli, daha mı iyi
yemeklerin? İnleme, hastalanırsan.
Nasıl bir *imgeyle* sürüyor yaşamın
Sinai'deki o yürüyüşten sonra?

Bu dünyadan bir yabancıyla
yaşamın nasıl? (Açık konuş) Sevebiliyor
musun onu? Yoksa utanıyor musun
Zeus'un böğürleri varmış gibi alnında?
Yaşamın nasıl? Sağlıklı
mısın? Nasıl şarkı söylüyorsun?
Nasıl uğraşıyorsun acısıyla
ölümsüz bir vicdanın, zavallım benim?

Yaşamın nasıl yüksek fiyatlı
bir malla?
Carrara mermerinden sonra
yaşamın nasıl şimdi

alçılarla? (Tanrı önce taştan
biçimlendi, ama parçalara bölündü.)
Nasıl yaşıyorsun bin kadından
biriyle Lilith'ten sonra?

Yeniliğe doydun, değil mi?
Şimdi büyüye yüz vermiyorsun,
yaşamın nasıl dünyasal
bir kadınla, altıncı duyusu

olmayan? Söyle bana: mutlu musun?
Değil misin? Bir sığ çukurda mısın?
Yaşamın nasıl, sevdiğim? Benim başka biriyle
olan yaşamım gibi güç mü?

alain bombard:

«denizin ölümü, insan toplumlarının ölümü demektir».

alain hervé'den çeviren: bertan onaran

A.H. — Stockholm'da yapılan Dünya Çevre Sorunları Toplantısı'nda, ilk kez, şöyle bir lâf duyuldu: Baltık Denizi öldü; sonra, Beyrut Toplantısı'nda, aynı şeyin Akdeniz için söylendiği işitildi, siz de bu konuyu Sauvage'ın (Fransız Çevrebilim Dergisi) ilk sayılarında yazdınız. Yıllar geçiyor, insanlar tatile çıkıyor, denizi önceki yaza oranla ne daha tuzlu, ne de daha «ölü» buluyorlar. Hattâ, tam zamanında girişilen bazı eylemler sonucu, deniz eskisinden daha saydam gözüküyor. Oysa ciddi çevrebilimciler, yani kamuoyunun yüreğine su serpmek için hükümetlerden para almayanlar, gittikçe kaygılanıyorlar. Öldü mü, ölmedi mi deniz?

A.B. — Deniz ölüyor. İçindeki yaşam oranı gittikçe düşüyor. Meyve devşirir gibi yürüttüğümüz balıkavı, denizin iligini kemiğini kurutuyor. Avlanma uygulamaları (teknikleri) gün günden geliştiği için, devşirme işi yağmaya dönüşüyor. Doğu Almanyalılar, Ruslar, Japonlar denizi iki yüz kilometre, evet tam iki yüz kilometre açığa dek, ağlarla, oltalarla tarıyorlar. Denizdeki ürünün % 10'unu toplayabilmek için, % 90'ı öldürüyorlar. Bu % 90, yumurtalar ve yavru balıklardır.

Hiç bir canlı ortam böyle bir kırıma dayanamaz. 1960'a dek doğal çevrenin izin verdiği ölçüde avlanıyordu, ondan sonra ne var ne yok toplanmaya başlandı.

Örneğin, ton balığını alalım. Otuz yıl önce, bir tek ton balığının doğabilmesi için, 100 000 yumurta gerekliydi, bugünse 5.000.000

gereklidir. Yoğun balıkçılık ve çevre kirlenmesidir bunun başlıca sorumluları.

Şimdi artık çevre kirlenmesinden söz açmak kimsenin hoşuna gitmiyor, modası geçti, oysa kirlenmenin ortadan kalkmadığını, git-tikçe kötüleştiğini kabul etmek gerekir. Hep yüzeydeki kirlenme-den söz ediliyor. Haklıyız bunu yaparken, çünkü ışık, enerji kay-nağıdır. Ancak, incecik pullar halinde dört bir yana dağılan akar-yakıtların bir çevrimi (devri) vardır, altı yedi yıl sürer. Demek ki, bu sürenin sonunda ortadan kalkmalarını umabiliriz.

Asıl ciddisi, hiç üstünde durulmayanı, dipteki kirlenmedir. De-niz bir çöp tenekesidir, tanımı gereği çöplüktür, bu da çok doğaldır. Bu çöp tenekeliği, dolayısıyla besleyici ortamlık milyonlarca yıldır sürüp gelmektedir. Terslik, deniz dibini, belli bir dirimsel (biologi-que) çevrime ayakuydurmayan ürünlerle kaplamaktır: örneğin, ti-tanium oksit. Böylece, dipteki kimyasal alışverişleri engelleyen, kı-sır bir kabuk yaratılmaktadır. Demir, iyot, karbon, oksijen gibi ba-sit cisimler, dipteki kimyasal ya da fiziksel-kimyasal görüngüler (hâ-diseler) sonucu ortaya çıkmakta; bitkisel phyto-plancton, ışığın da yardımıyla, bu cisimleri kullanarak ilk proteinlerin bileşimini ger-çekleştirmektedir. Bu, besin zincirinin ilk evresidir. Dirimbilim te-rimleriyle, bunun adına ilk üretim denir.

1945'te, deniz dibindeki kirlenmenin, Marsilya önlerinde, Rhône Nehri'nin ağzında, beş kilometrelik bir alanı kapladığı tahmin edi-liyor. Kirlenme ne Martigues'e ulaşıyordu, ne de Cassis'ye. Bugün-se, kırk beş kilometre açığa dek uzanmakta. Barselona, Ste, Nar-bon önlerindeki kirlenmeyle de birleşmekte. Doğu'da, kıyıyı yala-yıp geçen okyanus çukurundan ötürü, görüngü (hadise) daha az açık seçiktir. Yedi yıl sonra, İtalya kıyılarındaki Liguria bölgesi kir-lenmesiyle birleşecektir. Dipteki kirlenme, yüzeydeki suyu duru ol-duğu izlenimi verebilir, bu, plankton üremesinin yarattığı kabarcık-lanmanın yokolmasından ötürüdür. Bay Popidou'nun, vaktiyle, de-nizin sağlığının yerinde olduğunu ileri sürmesine de işte bu görün-gü izin vermiştir. Buysa, uzay yolculuğu sırasında gözüyle göre-medigine göre, Tanrı'nın gerçekten varolmadığını öne süren Titof'u aklıma getirir. Deniz dibi, canlı varlıkların taşıdıkları sıvı kitlesine göre, kimyasal laboratuvar rolü oynar.

A.H. — Gazeteler, birinci sayfalarına koyacak düzmece-siyasal olaylar bulamayınca, Fransızların yedikleri balıkları zehirli oldu-ğunu yazmaktalar. Akdeniz'de, bütün zehirli maddelerin tehlikeli sı-nırı aştıklarını bildirmekteler. Ondan sonra kayıtsızlık ya da doğ-

ruyu öğrenmenin can sıkıntısı yeniden egemen olmakta, ve civalı balık yapay içsalgılarla (hormone'larla) yetiştirilmiş dana etinin yan- nıbaşında Fransızların sofrasına gelmekte. Gerçek bir zehirlenme karşısında mıyız, yoksa yanlış bilgilerle kafalar mı zehirleniyor?

A.B. — Denize zehirli maddeler döktüğümüz zaman, balığın zehirli hale gelip gelmeyeceğini bilemeyiz. Her şey, balığın beslenme zincirindeki yerine bağlıdır. Örneğin civaya, her yerde rastlarız. Eğer bir ton balığı bir uskumruyu, uskumru bir sardalyayı, sardalya bir yumuşakçayı, yumuşakça gözle görülmeyen bir canlıyı, o da denizdeki civayı yutmuşsa, ton balığındaki civa oranı ürkütücü düzeye çıkmış demektir. Çaponların açık denizde avladıkları bu ton balığı günün birinde Fransız sınırına gelir, içindeki yüksek civa oranından ötürü geri çevrilir. Götürülüp Anvers pazarında satılır, kutulandır, en küçük bir sorunla karşılaşmaksızın Fransa'ya girer. Bu dediğim olmuştur. Genellikle, ne civa, ne işin etkinlik (radioaktivité), ne de ağır maden denetlemesi yapılır. Yalnız asalaklara, bakterilere bakılır, balığın genel görünüşü, tazeliği incelenir, sonra pazara sürülür. Ev kadınlarının dikkatini çeken tek şey, ton balığı kutusunun her gün artan fiyatıdır. Bilmediği şeyse, beş yıl sonra ton balığının güçlükle, on yıl sonraysa hiç bulunamayacağıdır.

Yalnızca birtakım sınırlar çizmek ve bunlara saygı göstermekle yetinemeyiz, çünkü çizdiğimiz sınırlar elde edilen bilgilere göre değişmektedir. On yıl önce, dükkânlarda, çocukların ayaklarını X ışınlarıyla incelemenin yüzde yüz zararsız olduğuna inanılıyordu, sonradan bunun müthiş tehlikeli olduğu görüldü, inceleme aygıtları ortadan kaldırıldı, ama bilmem ne kadar insanın ayakları X ışınlarından ötürü eğri büğrü kaldı.

İnsan bedeninin dayanabileceği işin etkinlik oranı sanıldığından çok daha düşüktür. Şimdi bu orana yirmi çizik daha ekleyebilir miyiz? Türlü zehirli maddelerin bedenimizde yaptıkları işbirliği konusunda hiç bir şey bilmiyoruz bugün, hiç bir zaman da bilemeyeceğiz, çünkü bunu öğrenmek için, şu anda yeryüzünde bulunmayan son derece karmaşık bir çözümleme laboratuvarına tellerle bağlanıp yaşamamız gerekirdi.

Denizin durumunu saptamak da aynı derecede güçtür. Ortaya çıkan zararları, hemen hemen ölenmez hale geldikleri zaman farketmekteyiz. Huron, Ontario, Michigan, Erié gibi büyük Amerikan gölleriyle Yüksek Göl-ün güney kesimi ölmüştür. Akdeniz'e gelince, ikiye bölebiliriz, ve bunlardan batı yarısı daha büyük tehlike içersindedir. Dipteki kirlenme deniz teknesinin yarısına ulaştı mı,

denizin ölümü kaçınılmaz hale gelir. Kirlenme başlayınca, denizdeki canlılar göç ederler. Bundan ötürü, Kuzey Afrika kıyılarında hatırı sayılır bir canlı örtüsü artışı saptanmıştır. Meru, langust gibi belirli bir yerde yaşayan canlılar daha büyük tehlike içersindedirler. Bir sonraki evre, dengesini yitiren bir dirimsel (hayatî) çevrede hastalık kaparak yokolmak, sayı, dolayısıyla doğurganlık azalmasıdır. Ancak, herhangi bir canlı türünün Okyanus'tan kesinlikle ne zaman yokolacağını hiç bir vakit bilemeyiz. Toprağın tersine, havayla deniz birbirine değmez. Yeryüzünde, yeniden çoğalmaya başlamalarına olanak sağlamak üzere, yaban öküzlerini belli bir yere toplayıp insanlardan ayırabilmişizdir, ama kaşalot balıklarını yasadıkları doğal çevreden nasıl uzaklaştırabilir, köklerini kazıyan şu çapulcu insanoğullarından nasıl kurtarabiliriz?

Başlangıçta hemen bütün denizlerde yaşayan mezgit balığı gibi kimi türler, aşırı avlanma sonucu, yokolup gitmek üzeredirler.

Bir süre önce, Akdeniz'in yirmi yıl sonra öleceği söylenmekteydi, şimdiyse on beş yılda deniyor. Oysa hastalık çizgisel olarak gelişmez. Hastalığı gittikçe ağırlaşan varlık, hep canlıdır. Ama günün birinde küt diye ölür.

A.H. — Bir deniz öldüğü zaman neler olur?

A.B. — Göller üzerinde bir deney geçirdik. Ölü denizde, gittikçe yozlaşan yosunlarla türlü canlılar gelişir. Zamanla etkilerini yitiren öğeler (unsurlar) bile artık bu sürece ayak uydurmaz olur. Çalışmayan lâğım çukurunda olan olur. Her şey çürür, kokmaya başlar.

A.H. — O noktaya gelmemek için, okyanusların kullanılmasında uygulanacak siyaset ne olmalıdır?

A.B. — Okyanusların ölümü, karadan gelmektedir. Denizlere akıttığımız öldürücü maddeleri durdurmak gerekir. Yapılması gereken lâğımın ağzını kapatmak değil, içeriğini değiştirmektir. Eskiden, artıkların boşaltılması işleviyle beslenme işlevi arasında belli bir açıklık vardı, çünkü atılan her şey yeniden doğaya yararlı hale gelebiliyordu. Şimdiyse, atılanı —bir-daha— kullanmama yararlılığına girdik. İşte size bir örnek: Vosges Dağları'nda, lâğım çukurlarıyla donatılmış, 750 yataklı bir sanatoryum vardı. Sanatoryum açıldı, son derece çağdaş, sağlık kurallarına, yapım yönetmeliklerine uygun bir kurumdu. Beş yıl sonra, lâğım çukurları taşı. Lâğımıcılar çağrıldı, avuç dolusu para verildi, adamlar hiç bir şey bulama-

dılar. Derken, küçük bir görevli, veremlilerin dirimkırıanlarla (antibiotique'lerle) tedavi edildiklerini, ilâçların doğal yolu izledikten sonra lâğım çukurlarına geldiklerini, çukurlardaki devinimi sağlayan bakterileri öldürdüklerini farkettiler. Hiç kimse, dirimkırıanların, kendilerine çizilen eylem sınırının dışında ne olacaklarını düşünmemişti. Fabrikalarda ürettiğimiz her şey için geçerlidir bu.

Duruk molekül zincirleri geliştirdik. Ürünün dayanabilmesi için, yeniden-kullanılmama dizgesini icat ettik. Ürün dayanmasına dayanıyor, ama öngördüğümüz biçimde değil. Uygulayimsal (teknik) yenileşme çoğu kez kötülük getiriyor. Külotlu çoraplara, daha kolay kaşınlar diye, kükürt kattılar, böylece kadınlar daha sık çorap almaya zorlanıyor, ama atılan naylon çorapların yaratacağı yığının ne olacağını kimsecikler düşünmüyordu. Naylon çoraplar, çöplüğe atıldıktan sonra, ölümsüzdürler. Başka bir örnek: kâğıdı yeniden üretime sokabilir, eskisinden yeni kâğıt yapabiliriz, ama mürekkebin temizlenmesi müthiş pahalıya patlamaktadır. Neden? Çünkü kitaplardaki uzun ömürlü mürekkep, günlük gazetelerde de kullanılmaktadır. Sorun, çürüyüp bozulabilen ürünler uygarlığının bile bile yaratılmamış olmasındadır. Tek çözüm, kendi istemimizle, belli bir süre sonunda bozulan ürünler yapmaktır. Altı aydır, zamanla etkilerini yitiren dirimkırıanlar (antibiotique'ler) yapılıyor. En kötü tahminle, fabrikalarda üretilen şeylerin % 80'i zamanla bozulan nesneler olabilir, iyimserler, % 95'i diyorlar. Kirlenen çevreyi temizleme harcamaları tümünden ortadan kalkmasa bile, en aza ineceği için, buna akça yönünden bir engel olamaz. Gerçek sorun başka: işleyimi (sanai) toplumları, üretim zincirlerini bir an bile olsun durdurmayı düşünemeyecek kadar düşgücünden yoksundurlar.

Okyanusların ölümünü durdurmak, lâğımdan gelenleri değiştirmeye bağlıdır. Lâğımın içindekileri değiştirebilmek içinse, üretim biçimini, bunu değiştirmek için de, başka bir iktisadî ve siyasal dizge (système) getirmek gerekir.

Bunu başaramazsak, yalnız okyanuslar değil, insan toplumları da can verecek.

Denizin karadan korunması böyle.

Peki, denizin kullanılması ne durumda? Deniz ortak nesne'dir, yani açıkdenizlere vergi özgürlüğün dışında, hiç bir yasa yoktur kullanılmasını belirleyen. Bu kavram XVII. yüzyıldan, Colbert döneminden kalmadır. Ulusal yasaların yönettiği karasularının dışında, ulaşımın herkese açık olduğunu gösteriyordu.

Karasuları, son yıllara dek, üç deniz milydi, buysa, Colbert za-

manındaki gemilerin güllerini karaya ulaştıramadıkları uzaklıktı. Gerisi, uluslar arasındaki bir sözsüz anlaşma'yla çözülüyordu. Başka bir deyişle, en güçlü, uygulayımsal yönden en donanımlı uluslar yararına, tam bir kargaşa egemendi.

Denizler hukuku yoktur. Karakas'ta yapılan son uluslararası toplantıdan, çıka çıka karasularının genişletilmesi kararı çıktı. Birkaç ay sonra, aynı toplantı, hiç bir dişe dokunur sonuç alınmadan, Cenevre'de yineleni. Konuşmalar sürüp gidecek elbet, ama o arada, örneğin Fransa, gidip Hindistan kıyılarında balık avlamak üzere, bir sürtme ağı filosu kurmakta...

Denizi belli kurallara göre kullanmak istiyorsak, ilkin yağmayı durdurmak, sonra yalnız kıyısı olan ülkelere değil, buna gereksinme duyan bütün ülkelere ortakgüdüm olanakları sağlamak gerekir.

Deniz yasası alanında büyük bir boşluk var. Uluslararası deniz hukukunu değiştirebilmek için, tam bir uzlaşma gereklidir.

A.H. — *Peki şimdi hepimizin kullandığı, girip yüzdüğümüz denizin sorumlusu kim, kim, nasıl koruyor onu?*

A.B. — Kuramsal olarak, deniz hepimizin. Ama her birimiz, iktisatçılarla siyasetçilerin aldıkları kararlara uymak zorunda. Virüslü karaciğer yangınları, deri kabarmaları, mikrop lu hastalıkları git tikçe artmakta, ama henüz kamuoyunu sarsacak düzeye ulaşmadı. Tıpkı, aileden biri ölene dek, yol kazalarının insanlara soyut bir sayılama biçiminde gözükmesi gibi...

Bence, şimdilik tek çözüm, suyu temizleme donanımına sahip plajlara gitmektir.

A.H. — *Denizin insanlığı beslemesi beklenmekte. Bu dediğim bilimsel dergilerde yazıldı, F.A.O. (Uluslararası Beslenme Örgütü) tarafından yineleni. Tarım siyasetlerinin uğradığı her başarısızlıktan sonra: zarar yok, elimizde engin bir canlı madde deposu olan deniz var, denmekte.*

A.B. — Balık avlama siyasetimiz öteden beri şöyleydi: denizin varını yoğunu alır, karşılığında hiç bir şey vermem. Deniz konusunda, hâlâ, Eski Taş Dönemi'nden kalma bir yağmacılık düzeni uygulamaktayız. Karada, insanlık yağma düzeninden alış-veriş düzenine beş on bin yılda geçebilmiştir. Lavoisier'nin: «Hiç bir şey yoktan varolmaz, varken yokolmaz» diye dile getirdiği çevre bilimsel düzenden bozulmaz ürünler uygarlığınaysa, yüz yılda geçiverdik. Şim-

di, gidişi tersine çevirmek üzere on beş yirmi yılımız kaldı.

1952'de Atlas Okyanus'unu geçtim, her yanından yaşam fışkıran bir denizdi. Denizin canlılığı gözle görülüyordu. Thor Heyerdhal, 1970'te Râ adlı salıyla aşarken, bütün Okyanus'u mazot kaplı buldu.

Balıkavı konusunda, avlanma oranıyla canlı anamalin yerine konması arasındaki dengenin 1960'larda bozulduğu tahmin ediliyor. O günden beri, hep anamaldan yiyoruz. Çok ciddi bir gidiş bu.

Balığın fiyatına bakarak doğrulayabiliriz bunu. Balık, birkaç yıl önce yoksul ülkelerle varlıklı ülkelerdeki yoksulların protein kaynağıydı. Şimdiyse ateş pahası. Bir kilo morina balığı, tam bir servete pathıyor. Dolayısıyla balık, zengin yemeği olup çıktı.

A.H. — *Okyanusların vahşice sömürülmesi sona erse, denetimli bir kullanmadan, örneğin deniz ürünlerinin geliştirilmesi uygulamasından ne umulabilir?*

A.B. — Her şey başa düşüyor, bu alanda henüz deneme evresindeyiz. Japonya'da tüketilen proteinin % 75'i denizden gelir, bunun % 5-6'sı özel balık üretiminden, % 95'siyse avlanmadan sağlanır. Elverişli uygulamalar geliştirmek gerekir, çünkü su ürünleri ancak uygun ortamda elde edilebilir... Balık yavrularını çoğaltıp cadmium kaplı bir denize salacaksak, uğraşmaya değmez... Canlı deniz proteinleri elde etmeye en büyük engel, ortamın niteliğidir. Yukarıda da belirttiğim gibi, deniz canlı varlıkların sürekli birbirlerine değdikleri bir ortamdır. Bir deniz hayvanı, bir dizi değişik doğal ortamda yaşar. Şu anda, Embiez Adası'ndaki Deniz Gözlemevi'nin deney havuzlarında, kurtçuklarımızı canlı tutabilmek için, onları mikropardan korumak üzere sularına dirimkiran ilâçlar katmak zorundayız, oysa... Besleyici deniz, yaşamın en kolay olduğu ortamdı, şimdi artık öyle değildir. Denizin protein kaynaklarını kullanmak istiyorsak, davranışlarımızı tepeden tırnağa, hem de tez elden değiştirmemiz gerekir.

gurbet yavrum

tuncer uçarol

Gurbet Yavrum, E yayınlarının yeni bir romanı (temmuz 1975). *Yeni a*, *Militan* gibi dergilerde öyküleri yayımlanmış olan, «1974 Sabahattin Ali Hikâye Yarışması»nda da bir öyküsü —birinci ve ikinciden sonra— «En Başarılı Hikâye» seçilen Aysel Özakin'in (1942, Urfa) ilk romanı.

Ön ve arka kapaklarına romanın adı *Gurbet Yavrum* diye yazılmış. Üçüncü ve beşinci sayfalardan ise, asıl adın «*Gurbet, Yavrum...*» olduğu anlaşılıyor!... Daha acıklı bir ad. Bir babanın ya da ananın gurbet acılarının anlatılacağı izlenimini veriyor. Nitekim okuyucu, ilk sayfalardaki (s. 9, 29, 32) bazı satırlardan, Kanada'ya tek başına yerleşmiş bir işçi babanın romanını okumağa hazırlanıyor.

Oysa, öyle değil! Roman; bazı fon ve ön toparlamalar dışında, (üçüncü sayfada kısa yaşamöyküsü anlatılan romancıya çok benzeyen) Urfa'lı bir kızın, bir İzmir gecekonduundaki büyümesinde toplanıyor. Her çocuk gibi de geç uyanmasında... Yaşamöyküsü de denebilir. Bu öyküde, bireyin kendinden ve doğadan çok, toplumu algılama sancısındaki çizgisi verilmek istenmiş. Ancak bu anlatılarda da; romanın kızı, çoğumuzun çocukluğundaki gibi bilinçsizce —yalın— büyüyor, daha çok romancının (aydının) gelişmiş, bastırılmış haklı öfkesinden anlam ve toplumsal içerik kazanmağa çalışıyor.

Romana; İzmir'in üstündeki tepelerde (romanda, «dağ» deniliyor), ilk evi kendilerinin olan bir gecekonduya taşınmış, Urfa'lı bir ailenin romanı da denebilir. Hepimizin büyüklerden dinlediği eski Anadolu ile, 1960'lar öncesi Türkiye'sinin, gecekondu penceresinden

yazılmış 169 sayfalık sevimli bir özeti de denebilir... İnce toplumsal taşlamalarla süslenmiş. Bildik geçim sıkıntıları... Bildik aile içi geçimsizlikler, gelenekler, yemekler... Bildik acı tatlı serüvenler, Urfa (ağalar, Ermeniler), Güney sınırları (kaçakçılık), İzmir anıları... Yakın geçmişteki bildik siyasal gelişmeler (D.P.nin kuruluş yıllarında halkın sevinci, «parti ocağı» çalışmaları)... Bildik gülünç, zavallı koşullamalar... Kısa kısa. Buram buram biz olan bir roman. Yalın. Olağan. Her biri, ayrı bir romana konu olacak ana sorunlar.

Romanın başındaki tanıtma yazısında (s. 3) şöyle denilmiş: «Özakın, (...) bu ilk romanı Gurbet, Yavrum'da da kişiyi son yılların toplum sürecindeki yerine oturtuyor, kişinin bu süreçteki işlevini vurguluyor.» Yazar da, romanının içindeki açıklamada (s. 32) şöyle demiş: «... Yaşadığı olayların önemli olduğuna inanıyordu. Bense şunu anlamaya çalışıyorum: Babam niye yenildi? Onun hayatı hangi gerçeği açıklıyabilir?»

Bu isteme ve sava karşın, romandaki toplumcu bakış doğru ve açık bir temele oturtulmamış, bildiri de güme gitmiş. Bir kez, romandaki yoksulluk ve sıkıntılar; toplumdaki çok, bir zamanlar zengin de olan okumuş yazmış babanın, şu ya da bu nedenle istediği gibi yaşamasından ileri geliyor. Sonra, ailenin karnı iyi kötü doyuyor, temelitaştan olan iki katlı evleri var, çocuklar bile okul tatilinde iş bulabiliyor, baba başka bir kadınla da yaşayabiliyor... Sonra roman; bir yaşamöyküsü ve aile içi hesaplaşmalarının çok çeşitli konularının üstüne oturtulmuş, belli bir bildiriden daha baştan uzaklaştırılmış. Ayrıca; 157. sayfaya değin, toplumsal sorunların çözümündeki (çözümlenememesindeki) bireysel çabalara değinilmiş, salt sondaki 157 ve 158. sayfalarda bu bildik yaygın serüvenin altına çizgi çekilip «Sıfır!...» denilmiş, bu görüşün halatı baştan başlayarak romana uzatılmamış, vurgulanmamış, pekiştirilmemiş. Böylece, sonunda romandan, çoğumuzun anılarında yer alan geçmiş dar günlerin yeniden yükselen karışık buruklukları kalıyor, bir de kız ile babanın bireysel öyküleri...

Romanda, merak ögesi önemsenmiş. Özellikle, Kanada'daki babayı görmeğe giden kızın, annenin öldüğünü babaya ne zaman söyleyeceği, son sayfaya dek bilinçle kullanılmış. Anlatımın itici güçlerinden yapılmış.

Bunun dışında, yararlı merak ögesi çok yanlış kullanılmış. Daha önce de belirtildiği gibi, aynı yöntemle babanın öyküsünü okumağa koşullandırılan okuyucuya, sonradan ergen kızın öyküsünün anlatılması... Bir başka sayfada da (s. 124); daha ilk satırlardan oku-

yucu, kötü bir habere (örneğin, romanın genel akışından, babanın gene işini kaybettiği haberine) hazırlanıyor, ama bu hazırlama da o gerginliğiyle bırakılıyor, başka bir olaya (yaşlı Alman kadınının yardım istemesine) geçiliyor! Sonra; gece, odaya gittikçe yaklaşan yabancı gitar sesinden ürkmek (s. 76-77, 84) ardından bir şey gelmiyor, üstelik bunun bir anıya dönmek için zorlama olduğu (s. 77) anlaşılıyor... Sonra; romanın adı ve konuca abartılmış kapak resmi (Kapak: Kenan Dimetoka), romanın Kanada'da geçmesinin önemli nedenleri olacağını düşündürüyor, oy alıyor okuyucuyu. Roman bitince; Kanada'nın bir fon olduğu, bir haftayı aşmayan izlenimlerden oluştuğu, son sayfalarda da zorlamalarla satırlara sokulduğu (s. 161-164) anlaşılıyor! Kanada izlenimleriyle (zengin dağ, büyük kent çizgileriyle) ülkemizin yoksul katları ve bölgeleri üstüne imge ve çağrışımlar uyandırma çabası da güçsüz kalıyor...

Öykülerindeki durgunluğun tersine, hızlı bir anlatımı var Aysel Özakin'in. Hızlı. Çok kişinin okuyup anlayabileceği temiz, kısa cümleler, açık anlatım. Arada bir, deftere yazılacak, yazınsal sanatların kullanıldığı güzel cümleler. Çocuksuluk. Daha çok aydınların görebileceği ince toplumsal taşlamaları düşürme. Anlatımda, bugünden düne (Kanada'da babayı ziyaret günlerinden; sık sık, ana konuların geçtiği Urfa'ya, özellikle İzmir'e) fazla söz etmeden, ya-
lın, başarılı gidiş gelişler...

Hızla okunabilen yaşamöyküsel bir roman.

İkinci romanını bekleyelim Aysel Özakin'in.

yuvanızda. detan güveni

Novositli Detan, sinek ve sivrisinek gibi uçan
haşereleri hemen öldürür; yürüyen haşerelere de
kesin etkilidir.

Novositli Detan, yaşadığınız her yerde huzurunuzu
bozan bütün haşerelere karşı güvenle kullanacağınız
tek insektisittir.

novositli detan
AEROSOL INSEKTİT

eczacıbaşı ilaç sanayi ve ticaret a.ş.

ÇAĞIN
PREPARATI

Encephabol

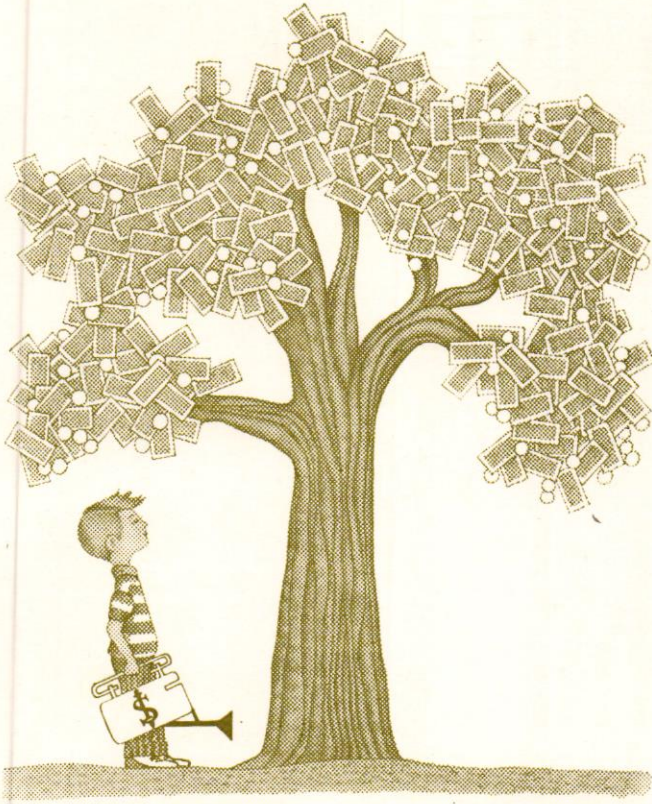
BEYİN
DOKUSUNUN
SPESİFİK
GÜCÜNÜ
ARTTIRIR

E. MERCK

aksu laboratuvarı

- * Zepam
- * Avigen (Kapsül)
- * Fervigen (Sirop)
- Demir + Vitaminler

Çemberlitaş, Peykane Sokak, No. 29
İstanbul — Türkiye
Tel. : 27 18 27

Bugün yapacağınız tasarrufların
yarın mutlaka meyvesini alırsınız.
Hem de bol bol...

**TÜRKİYE
İŞ BANKASI**

paramızın... istikbalinizin emniyetidir

Hayat Ecza Deposu Koll. Şti.

Sirkeci, Darüssaade Caddesi, no. 7, kat 2 İstanbul

Telefon : 22 86 37 - 22 64 61

EN GÜZEL
BULUŞMA YERİ

ASYA
PASTANESİ

ÜSKÜDAR
VAPUR İSKELESİ